

Jezične mijene u govoru Trviža

Miškulin, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:021418>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Ivan Miškulin

Jezične mijene u govoru Trviža

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 22. siječnja 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ivan Miškulin
Matični broj: 0009067816

Jezične mijene u govoru Trviža

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost i Povijest

Mentor: prof. dr. sc. Silvana Vranić

Rijeka, 22. siječnja 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Ivan Miškulin, student Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci izjavljujem da sam diplomski rad naslova: *Jezične mijene u govoru Trviža* izradio samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Silvane Vranić.

U radu sam primijenio metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo u diplomskom radu na uobičajen način citirao sam i povezao s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Ukratko o Trvižu	1
1.2. Motivacija.....	3
1.3. Cilj radnje	4
2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA MIJENA U GOVORU TRVIŽA I GOVORNICI	5
2.1. Metodologija istraživanja mijena u govoru Trviža.....	5
2.2. Govornici.....	6
3. O GOVORU TRVIŽA U DOSADAŠNJIM ISTRAŽIVANJIMA I LITERATURI.	7
4. JEZIČNE MIJENE U GOVORU TRVIŽA	10
4.1. Mijene u govoru Trviža na fonološkoj razini	12
4.1.1. Oblici zamjenice <i>ča</i>	12
4.1.2. Čakavska jaka vokalnost	14
4.1.3. Refleks stražnjeg nazala	20
4.1.4. Refleks jata	25
4.1.5. Zatvaranje <i>o</i> pred akcentom	44
4.1.6. Status finalnih zvučnih konsonanata, promjena <i>v</i> u <i>f</i> na dočetu sloga, promjena finalnog <i>g</i> u <i>h</i> i slabljenje napetosti šumnika	45
4.1.7. Razvoj protojezičnih i starojezičnih prijedloga <i>vy</i> , <i>izb</i> i <i>sb</i>	48
4.1.8. Depalatalizacija i delateralizacija	48
4.2. Mijene u govoru Trviža na morfološkoj razini	50
4.2.1. Mijene u nekim množinskim oblicima u deklinaciji imenica	50
4.2.2. Mijene u nekim oblicima u deklinaciji zamjenica	52
4.2.3. Mijene u komparaciji pridjeva	53
4.2.4. Dvije zanimljivosti minimalne uporabe	54
5. ZAKLJUČAK	56
6. LITERATURA	58
7. POPIS TABLICA	60
8. POLOŽAJNA KARTA TRVIŽA	61

9. GOVOR TRVIŽA UNUTAR SREDIŠNJEGA ISTARSKOGA PODDIJALEKTA NA KARTI ČAKAVSKOGA EKAVSKOGA DIJALEKTA I NJEGOVIH PODDIJALEKATA	62
10. PRILOZI.....	63
11. SAŽETAK.....	68
12. SUMMARY.....	68

1. UVOD

1.1. Ukratko o Trvižu

Trviž je naselje koje administrativno pripada Gradu Pazinu, u Istarskoj županiji. U unutarcrkvenoj teritorijalnoj podjeli Trviž, kao sjedište, uz još sedam sela (Brajkovići, Buići, Katun Trviški, Frankovići, Šipraki i Škrapi) čini Župu Gospe od Svete Krunice, koja pripada Pazinskom dekanatu Prečke i Pulske biskupije. Samo mjesto i župa prvi se put spominju 1177. godine te se navode kao posjedi porečkog biskupa (Matijašić – Bertoša 2005: 823).

Ime potječe od staroslavenskog korijena *trěba*, odnosno žrtva. Josip Bratulić nastanak imena Trviž tumači upravo spomenutim praslavenskim korijenom. U samom je imenu došlo do zamjene glasova *b* i *v*. Bratulić tumači kako ta zamjena nije strana, odnosno kako je u *ona stara vremena* bila sasvim *uobičajena*. Tumačenje potkrepljuje nazivima *Beram*, koji u talijanskom jeziku glasi *Vermo*, ili *Bale*, čiji naziv u talijanskom jeziku glasi *Valle* (Bratulić 2009: 21-22).

Od sredine XIV. st. Trviž postaje dijelom tadašnje Pazinske knežije kao posljednje utvrđeno mjesto (gradić) na granici Pazinske knežije prema Motovunu, odnosno Mletačkoj Republici (Matijašić – Bertoša 2005: 823).

Najstariji, ujedno i najvrjedniji spomenik kulture u mjestu i Župi, romanička je crkva Sv. Petra i Pavla na trviškom starom groblju. Temelji crkve Sv. Petra i Pavla potječu iz XI. st.

U Trvižu i samoj župi krajem XIX. st. i početkom XX. djeluju svećenici koji su narodnjački oraspoloženi te zahvaljujući njima, župa i mjesto doživljavaju svojevrstan kulturni procvat. Za župništva (Slovenca) Franca Bukovca 1896. izgrađen je zvonik, a 1898. godine sadašnja trobrodna monumentalna župna crkva Gospe od Krunice, u trviškom govoru, *Svete Marije ot Rožara*¹. Godine 1911. za

¹ rožar – prema tal. *rosario* 'molitvena pobožnost'

župništva Joakima Aćima Pilata osnovano je *Hrvatsko katoličko mladenačko društvo „Seljačka sloga“* u sklopu kojega djeluje i hrvatska čitaonica.

Završetkom Prvoga svjetskog rata 1918. godine Trviž, kao i cjelokupnu Istru okupirala je Kraljevina Italija, a službeno je potvrđena okupacija teritorija Istre Rapalskim ugovorom iz studenog 1920. godine (Dukovski 2012: 222). Za talijanske je okupacije od 1918. do 1943. godine u Trvižu župnik Slovenac Leopold Jurce (od 1929. do 1945. godine), poznat po svome narodnjačkom djelovanju.²

Svakako valja spomenuti i trvišku obitelj Sironić, osobito njezine članove narodnjake Petra i Vladimira Sironića, svećenike vlč. Antuna Sironića starijeg, mons. Šimu Sironića te mons. Antuna Sironića mlađeg. Slika bi svekolikog (vjerskog i nacionalnog) identiteta mjesta svakako bila nepotpuna kad se ne bi spomenula činjenica da je samo u XX. stoljeću Župa dala 28 časnih sestara i 8 svećenika.

Gospodarska djelatnost župe i mjesta Trviž vezana je uz srednje i malo poduzetništvo, vinogradarstvo te manjim dijelom uz stočarstvo. U novije se vrijeme razvijaju i turističke i uslužne djelatnosti.

Sagledavajući kretanje broja stanovnika u župi Trviž kroz čitavo XX. st. i početak XXI. st., raspon je od 910 stanovnika, koliko je Župa imala 1938., do 790, koliko Župa broji krajem 2018. godine.³ U mjestu danas djeluje područna osnovna škola s osam razreda koja ima 80 učenika.⁴

Do sada se, iz povijesnog i kulturološkog gledišta o mjestu i Župi malo pisalo, a još manje istraživalo. Godine 2009. izdana je knjiga *Trviž od Istarskog razvoda do nove hrvatske škole*.⁵ Knjiga predstavlja vrijedan pokušaj objelodanjivanja i prikupljanja važnih činjenica o samom školstvu i životu na području župe Trviž.

² O djelovanju toga svećenika pisao sam u svojoj završnoj radnji pod naslovom *Život i djelovanje mons. Leopolda Jurce s posebnim osvrtom na istarsko razdoblje (1929.-1962.)*.

³ Podatci o broju stanovnika dobiveni su od Župnog ureda Gospe od Sv. Krunice –Trviž (župnik vlč. Ante Žufić).

⁴ Podatci o broju učenika preuzeti sa: <http://www.os-vnazora-pazin.skole.hr/ps/trviz/oskoli>.

⁵ Knjiga je izašla u nakladništvu Osnovne škole „Vladimir Nazor“ Pazin, Područna škola Trviž te Hrvatskoga katoličkoga mladenačkog društva „Seljačka sloga“ Trviž 1911., Trviž, 2009., ur. dr. Željko Mrak.

U samom uvodu valja naglasiti da se sintagma *govor Trviža*, ne odnosi na govore svih sela trviške župe, već samo na govor mjesta Trviž. Stoga se i diplomski rad bavi samo jezičnim mijenama u govoru mjesta Trviža, a ne i jezičnim mijenama u govorima ostalih sela trviške župe.

1.2. Motivacija

Od svoga najranijeg djetinjstva živim u Trvižu te sam, osim adresom, uz svoje rodno mjesto izuzetno emotivno vezan. Po majci potječem iz, u uvodu spomenute, obitelji Sironić. U obitelji su mi majka, djed i baka (po majčinoj strani) izvorni govornici trviškoga govora. Djed i baka, s kojima sam živio u istom kućanstvu, rodom su iz Trviža. Budući da sam na preddiplomskom studiju pisao završni rad na temu iz povijesti Trviža, diplomsku sam radnju odlučio posvetiti svomu materinskomu idiomu.

Zanimanje za dijalektologiju dodatno me je potaknulo da se, barem pokušam, nešto detaljnije posvetiti govoru svoga rodnog mjesta. Kroz kolegije *Dijalektologija hrvatskoga jezika* te *Terenska istraživanja u dijalektologiji* pod vodstvom prof. dr. sc. Silvine Vranić uvidio sam koliko je potrebno stručnosti, rada, a iznad svega volje i želje, da se uspije zaroniti u jezično bogatstvo hrvatskih narječja, dijalekata i govora.

Govor Trviža dijelom je pazinsko-žminjske skupine središnjoistarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja (Vranić 2005: 334). Budući da je govor Trviža, kad se sagledava govor svih sela trviške župe, jedini ekavski govor, odmalena sam, u skladu sa svojim mogućnostima i (ne)znanjem uočavao razlike u govoru koji se govorio u mojoj obiteljskoj kući i susjedstvu, u odnosu na govor kojim su govorili moje razredne kolege u osnovnoj školi.

Stoga sam se u diplomskom radu odlučio baviti razlikovnošću – mijenama u govoru Trviža, odnosno istražiti razlike između govora starijih i mlađih, nažalost sve rjeđih, izvornih govornika i stanovnika Trviža. Želja mi je bila napraviti snimke izvornih govornika, koje će, nadam se, osim za potrebe ovoga diplomskog

rada, poslužiti i kao vrijedan materijal za daljnja istraživanja i opisivanje mojega materinskog idioma.

1.3. Cilj radnje

Cilj je diplomske radnje opisati neke od mijena u govoru Trviža na fonološkoj i morfološkoj razini kroz tri različite dobne skupine.⁶ Radi preciznosti, za jezične je činjenice fonološke i morfološke razine prema određenju u dijalektološkoj literaturi naznačeno koje se među njima smatraju alijetnim, odnosno alteritetnim značajkama (Moguš 1977, Lukežić 1998).

⁶ O tomu više u sljedećem poglavlju.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA MIJENA U GOVORU TRVIŽA I GOVORNICI

2.1. Metodologija istraživanja mijena u govoru Trviža

Istraživanje govora Trviža započeo sam u sklopu kolegija *Terenska istraživanja u dijalektologiji* u akademskoj 2015./2016. godini. Tada sam kao sugovornice imao, prema vlastitu odabiru, dvije starije gospođe s kojima sam, usmjerenim potpitanjima snimio ogled govora. Transkripcija je ogleda govora tada i naglašena uz pomoć dr. sc. Ivane Nežić, asistentice na kolegiju.

Istraživanja su nastavljena u srpnju i kolovozu 2018. godine. Nakon što je, uz prethodne konzultacije s mentoricom prof. dr. sc. Silvanom Vranić, dogovorena tema rada, odlučio sam jezične mijene u govoru Trviža prikazati na fonološkoj i morfološkoj razini. Idejno je rad zamišljen kao analiza promjena u trviškom govoru kroz tri dobne skupine: stariju, srednju i mlađu⁷. Razgovore sam snimao mobilnim uređajem, uz prethodnu suglasnost govornika. Nakon snimanja govornika, transkribirao sam snimke, a zatim krenuo s iščitavanjem i analizom ogleda govora.

U radu su pojavnosti podijeljene na one koje pripadaju fonološkoj razini te one koje se svrstavaju u morfološku razinu. Ostvaraji svake od skupina navedeni su i obilježeni. Od ovjera u kojih je zamijećena promjena za stariju se govornu skupinu potvrde u radu navode pod oznakom *a)*, srednju govornu skupinu pod oznakom *b)* i mlađu govornu skupinu pod oznakom *c)*. Oznaka *a)b)* govori da je ostvaraj jednak u starijoj i srednjoj govornoj skupini. Oznaka *b)c)* stoji uz ostvaraje podudarne u srednjoj i mlađoj govornoj skupini.

⁷ O odabiru govornika više u potpoglavlju o govornicima.

2.2. Govornici

U odabiru govornika vodio sam računa o njihovoj izvornosti, odnosno iz kojih obitelji potječu. Uz presudnu činjenicu da su rođeni u Trvižu, koliko je to bilo moguće, odabrao sam govornike čiji su roditelji također bili iz Trviža i čiji su bračni suputnici također iz Trviža ili barem iz područja u kojem se govori čakavskim ekavskim dijalektom. Načelo kontinuiranog prebivanja i obitavanja u mjestu bilo je moguće zadovoljiti jedino s govornicima starije govorne skupine, dok s onima iz ostalih dviju skupina to nije bilo sasvim moguće. Međutim, u starijoj govornoj skupini dvije sugovornice, koje su rođene u Trvižu, danas tek povremeno u njemu i žive. Govornici su podijeljeni u tri govorne skupine s obzirom na godinu rođenja. Tako stariju govornu skupinu čini pet sugovornika⁸, srednju govornu skupinu dva sugovornika i mlađu govornu skupinu tri sugovornice.⁹

⁸ Starija je skupina najbrojnija zato što je bilo najviše sugovornika koji su bili voljni sudjelovati. Najviše je problema bilo oko pronalaska sugovornika srednje govorne skupine. Uz prethodne dogovore i pojašnjenja za što bi se snimke koristile, nekoliko potencijalnih sugovornika nije željelo sudjelovati. Glede mlađe govorne skupine, nije bio problem naći govornike. Valja naglasiti da mlađeg stanovništva u mjestu ima, no ne zadovoljavaju načelne kriterije kojima sam se vodio u odabiru govornika. Redovito su razlozi za neodabir bili sljedeći: samo je jedan od roditelja izvorni govornik trviškoga govora; žive u kućanstvu u kojem u dvije generacije bračni suputnici roditelja i djedova dolaze iz drugih mjesta te u njihovu govoru dolazi do nepoštivanja temeljnih odrednica (primjerice ikavski refleksa *ě* u sve tri kategorije).

⁹ Stariju govornu skupinu čine govornici rođeni do sredine prošloga stoljeća: Zora Batovac, rođ. Brajković (rođ. 1932.), Vilma Perčić, rođ. Jakus (rođ. 1933.), Marija Batovac, rođ. Brajković (rođ. 1939.), Marija Sironić, rođ. Mrak (rođ. 1942.), Ana Rabak, rođ. Brajković (rođ. 1944.) i Ratko Mrak (rođ. 1947.). Srednju govornu skupinu čine govornici rođeni do 70-ih godina prošloga stoljeća: Željko Perčić (rođ. 1956.) i Anton Ladavac (rođ. 1962.). Mlađu govornu skupinu čine govornici rođeni 80-ih godina prošloga stoljeća: Mirela Mrak (rođ. 1983.), Nina Ladavac (rođ. 1987.) i Roberta Brajković, rođ. Brajković (rođ. 1987.).

3. O GOVORU TRVIŽA U DOSADAŠNJIM ISTRAŽIVANJIMA I LITERATURI

U uvodu je spomenuto kako o samom mjestu i govoru nije odviše pisano. Odmah valja razjasniti nekoliko polazišnih činjenica kao potkrepu prethodnoj rečenici. Sustavnog istraživanja bilo koje razine (fonološke, morfološke, sintaktičke i leksikološke) trviškoga govora koje bi obuhvaćalo samo taj govor, nije bilo. U navođenju literature i istraživanja u kojima je bio zastupljen i govor Trviža, nisam se vodio kronologijom, već kvantitetom i opsežnošću. Konkretnije, autori, i sami radovi, bit će navedeni s obzirom na kvantitetu istraživanja u kojima je govor Trviža bio zastupljen. Sukladno tomu, u ovom poglavlju neće biti zastupljeni radovi koji govore o uopćenim obilježjima čakavskoga narječja te o makroprostiranju samoga čakavskog narječja. Razlog tomu je opsežnost, i gotovo, za ovaj rad i ne od veće koristi, taksativno nabranje literature.

Silvana Vranić u svojoj monografiji *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi* opisuje probrana obilježja govora čakavskoga ekavskog dijalekta. Autorica govor Trviža smješta u *središnji istarski poddijalekt* te Trviž određuje kao njegovu krajnju, zapadnu točku u sklopu pazinskih govora (Vranić 2005: 334). Uz ostala obilježja, autorica ostvaraje jata (ě) prikazuje i dokazuje kroz kategorije s obzirom na potvrdu u trima morfemima (korijenskom, tvorbenom i gramatičkom). Kategorije su popraćene preglednim ovjerenim ostvarajima i tabelarnim prikazima. Također, autorica navodi razlike u broju ikavizama u korijenskom morfemu te ističe da je u govoru Trviža zabilježen gotovo dvostruko veći broj ikavizama u odnosu na ostale rubne govore toga poddijalekta. Uz spomenute ostvaraje jata, autorica je u toj monografiji pomno analizirala i teoretski objasnila: refleks protojezičnog fonema šva (ə), čakavsku dvojnost zamjene protojezičnoga prednjeg nazala ɛ, zatim refleks protojezičnoga stražnjeg nazala ɔ, refleks protojezičnog i starojezičnog /, realizaciju diftonga i zatvorenih vokala te promjene vokala u vezi s nazalnim sonantima. Donosi pregled

akcenatskih sustava ekavskih govora, zatim status finalnoga slogovnog *l* i status *l̇*. Pregledno su predstavljeni ishodišnojezična skupina *vđ* (*< vb, vb*), inicijalno *v* i *v* u suglasničkim skupinama, protetski konsonanti, razvoj protojezičnih i starojezičnih prijedloga *vy, izb* (*> izđ*) i *sč* (*> sđ*) te status finalnih zvučnih konsonanata, promjena *v* u *f* na početku sloga i promjena finalnog *g* u *h*. Obradene su morfološke kategorije, odnosno gramatički morfemi G jd., NAV mn. imenica ženskog r., potom gramatički morfem I jd. imenica ženskog r., gramatički morfem G mn. imenica muškog i srednjeg r. te gramatički morfem(i) DLI mn. imenica muškog i srednjeg r.. Na temelju navedenog, autorica donosi preglednu podjelu čakavskih ekavskih govora na razini dijalekta i njegovih (četiriju) poddijalekata koje dijeli na: *sjeвероistočni istarski poddijalekt*, već spomenuti *središnji istarski poddijalekt* te *primorski* i *otočni poddijalekt*. Monografija S. Vranić prvo je djelo u kojem se govor Trviža sustavnije i opsežnije obrađuje kroz spomenute jezične kategorije. Konkretni će primjeri iz te knjige biti prikazani u sljedećim poglavljima ovoga rada.

Sanja Zubčić u knjizi *Neocirkumfleks u čakavskom narječju* precizno definira kategorije i potkategorije u kojima se u sjeverozapadnim čakavskim govorima potvrđuje neocirkumfleks. Prema tim kategorijama autorica prikazuje rasprostranjenost neocirkumfleksa u sjeverozapadnom čakavskom arealu. Autorica je spomenutoj knjizi obradila pojavnost i opstojnost neocirkumfleksa i u govoru Trviža.¹⁰

Mieczysław Małecki u knjizi *Slavenski govori u Istri* govor Trviža smješta u *centralne govore* koje dijeli na podvrste dijalekta: žminjsko-pazinski, labinski i boljunski. Autor Trviž, uz Vižinadu, spominje kao pogranično mjesto u razgraničenju *čakavskih* i *štokavsko-čakavskih* govora u Istri (Małecki 2002: 91).

¹⁰ Budući da se u radu akcentuacijom nisam zasebno bavio, ne navodim konkretne primjere pojavnosti i opstojnosti neocirkumfleksa, ali ću se u radu pozvati na ovjere nekih značajki koje analiziram, a mogu se iščitati iz primjera koje autorica navodi.

Autor za mjesni govor Trviža¹¹, koji se nalazi u sklopu žminjsko-pazinske skupine govora, kao i za skupinu kojoj pripada, tvrdi da ima *razmjerno najviše ikavizama* i navodi konkretne primjere: *sìmo*¹², *livo*, *bìžàt*, *bìži* (Maćecki 2002: 50). Glede gramatičkih morfema autor u primjerima za G jd. ženskog r. koji ima nastavak *-i* navodi primjere *ženî*, *trāvî*, *bárki* (Maćecki 2002: 50).¹³ U daljnjem tekstu izdvaja nastavak *-on* u I jd. ženskog r.; *s sestruón*, *s céston*, *s krävon*. Analizirane su i druge značajke centralnih govora, no ovdje su nabrojene samo one za ovjere kojih je autor naveo da se nalaze (i) u govoru Trviža.

Josip Ribarić u svom radu *O istarskim dijalektima* ne donosi primjere za (neke) konkretne jezične ostvaraje u govoru Trviža. Međutim, autor Trviž smješta u *ikavski južnočakavski dijalekt* te ističe da bi podrijetlo, odnosno *pradomovinu* dijalekta, mogli tražiti u sjevernijim dijelovima dalmatinskoga kopna „ali ne tamo gdje je bilo središte refleksa a za ę iza palatala u korijenskim slogovima“ (Ribarić 2002: 62-63).

¹¹ Autor ime mjesta Trviž u radu dosljedno navodi s provedenim obezvučenjem (*ž > š*) te ime mjesta piše *Trviš* (na str. 50, 51, 91, 123 i 125).

¹² S. Vranić (2005: 106) za ikavski ostvaraj u konkretnom primjeru priloga *sìmo* (*šem-* < *sēm*), piše da takav lik donosi Mieczslaw Maćecki u knjizi *Slavenski govori u Istri*. U istraživanjima provedenim za pisanje ovog rada ikavski ostvaraj u konkretnom prilogu nije zabilježen.

¹³ S. Vranić (2005: 292) za istu kategoriju (kojoj pridružuje i NAV mn. imenica ženskog r.) navodi da je zabilježen ujednačeni ostvaraj, odnosno *nekadašnji palatalni alomorf (e)*. U istraživanjima provedenim za potrebe ovog rada u istim je kategorijama također zabilježen ostvaraj nekadašnjega palatalnog alomorfa.

4. JEZIČNE MIJENE U GOVORU TRVIŽA

Kao što je naglašeno, u središtu promatranja i istraživanja ovoga rada, jezične su mijene u govoru Trviža. Promjena jezika (čitaj govora) tijekom vremena jedna je od temeljnih činjenica i potvrda o živosti jezika. Novi leksemi, drugačiji gramatički oblici, nove fundamentalne strukture i nova semantička okolina već postojećih leksema, činjenice su koje „živ jezik jednostavno ne može izbjeći“ (Trask 2005: 139). Mijene, promjene i izmjene, u slobodnom govoru predstavljaju sinonimiju dok se, sagledavajući navedene riječi u kontekstu naslova rada, u stručnoj literaturi taj jezični fenomen određuje kroz više termina: *jezična promjena*, *jezična mijena* i *jezična inovacija* (Zubčić – Šupljika 2016: 250). Jezična promjena i mijene preklapaju se u tumačenju te podrazumijevaju sve mijene u sustavu, odnosno govoru. Poimanje potonjeg, konkretnije rečeno, ne uzima u obzir razloge zbog kojih je do izvjesnih mijena došlo, već konkretne mijene podrazumijeva same po sebi (Zubčić – Šupljika 2016: 251). Inovacija je, nasuprot rečenom, u jezičnom poimanju termin koji se odnosi na mijene koje su uzrokovane unutarjezičnim razlozima.

Autorice S. Zubčić i D. Šupljika (2016: 250) pišu: „Jezične su inovacije sukcesivne i sustavne, a jednom kad nastupe, one su ireverzibilne te postaju stalnim obilježjem sustava“. Budući da su mijene u govoru Trviža redovito izazvane vanjskim utjecajima, što okolnih čakavskih ikavskih govora, što utjecajem standardnog jezika preko obrazovanja, medija i sl., u radu se, za imenovanje procesa i finalnog rezultata promjena koristi termin *jezična mijena*.

Uz pojam *jezičnih mijena* radi sustavnosti, kako je u metodologiji naznačeno, veoma su važni pojmovi alijeteta i alteriteta. Najviši stupanj jezične razlikovnosti „uključuje razlikovnost određene jezične činjenice u jednom podsustavu ranga narječja prema svim drugim podsustavima ranga narječja unutar istoga jezičnoga sustava“ (Lukežić 1998: 13). Stručna literatura ta obilježja objedinjuje pod nazivom *alijetet* (Lukežić 1998: 13). U radu su kao alijeteti u mjesnom govoru Trviža analizirani: oblici zamjenice *ča*, čakavska jaka vokalnost,

refleks prednjeg i stražnjeg nazala, dosljedan ekavski refleks jata (ě) u korijenskom, tvorbenom i gramatičkom morfemu i pojave u konsonantizmu. U alijetne jezične činjenice spada još i akcentuacija, no njome se u radu nisam bavio.¹⁴

Uz alijetne pojavnosti, jezične činjenice nižega razlikovnog ranga, svojevrsne „drugosti od drugih, ali ne od svih koje se ne mogu vezati za određeni podsustav ranga narječja, ni dijalekta, niti za konkretne skupine organskih govora“, već su po pojavnosti moguće u mnogim, ali ne svim sustavima, odnosno podsustavima. Sukladno tomu, na osnovu tih istih drugosti, ne može se „jednoznačno odrediti pripadnost određenomu apstraktnom podsustavu sustava koji ga ima“ (Lukežić 1998: 13). Takve su značajke u stručnoj literaturi usvojene i objedinjene pod terminom *alteritet* (Lukežić 1998: 13). Kao alteritetne jezične značajke u govoru Trviža za potrebe su ovog rada promatrane sljedeće osobitosti: razvojni oblici *vbsb > øs/sv*, zatvaranje kratkoga *o* pred akcentom, vokalizacija ili redukcija inicijalnog *v* u konsonantskoj skupini, redukcija *v* ispred ili iza slogotvornoga *r* ili sonanta *r*, ujednačavanje prijedloga *iz* i *s > z*. Također, obrađene su i jezične činjenice koje nisu objedinjene pod pojmovima alijeteta i alteriteta.

¹⁴ Primjeri, stoga, nisu naglašeni izuzev različito naglašanih oblika upitne i odnosne zamjenice *ča* jer se upravo naglaskom razlikuje njihovo značenje.

4.1. Mijene u govoru Trviža na fonološkoj razini

4.1.1. Oblici zamjenice *ča*

Već je poznata činjenica da čakavsko narječje svoje ime duguje upitno-odnosnoj zamjenici *ča* (Moguš 1977: 22). Opstojnost te zamjenice i oblika koju su iz nje izvedeni, uzimaju se kao najviši i najpouzdaniji kriterij pri određivanju pripadnosti nekoga govora čakavskim dijalektima i narječju. Svakako, odsutnost istih, samo po sebi ne znači da govor nije čakavski. U govoru je Trviža upitno-odnosna zamjenica i njezini oblici, uključujući uočene mijene, potvrđena u sve tri govorne skupine:

- upitna – Čà¹⁵ *smo delali? Čà so bili?*
 - odnosna – Čâ *ja znan. Smo ga kitili z ruožami, zelenen, čâ je bilo, čâ smo mali, prko to je bilo za Vozan. Čâ so ušli, so ušli najviše uni, zajno pole rata.*
 - česa
- a) česa – *Znaš ot česa smo delali?*

Iako u usmjerenom ispitivanju genitivnog oblika zamjenice *ča* stariji govornici nisu ovjerali oblik *česa*, u slobodnom je razgovoru isti oblik potvrđen.

- b) c) čega – *Ot čega je to napravjeno?*

Na upit je li im genitivni oblik *česa* poznat, odgovor je bio potvrđan. Govornici srednje i mlađe skupine tvrde da su tako govorili *nonići i stareji*.

- čigov (-a,-o)¹⁶, ničigov (-a,-o), nečigov (-a, -o)

Čigova je bila?

Uporaba spomenutih oblika potvrđena je naknadnim ispitivanjem u sve tri govorne skupine.

¹⁵ Čb > čə > ča (Lukežić 1998: 17).

¹⁶ U značenju čiji, ničiji, nečiji; prema Lukežić (1998: 18).

- izvedeni oblici zamjenice

prilozi *zač*, *nač*, *uč*¹⁷

zač

zač – *Zač ne bin i ja?*

zašto – *A zašto je to tako?*

U sve je tri skupine potvrđen, odnosno supostoji i oblik *zašto*. Prisutnost se tog oblika pripisuje utjecaju standardnog jezika.

nač, *uč*

a) *nač* – *Nač smo to vrgli?*

uč – *Uč smo to vrgli?*

b)c) *Na čâ smo to vrgli?*

U čâ smo to vrgli?

Srednja i mlađa govorna skupina ne koriste stopljeni oblik, odnosno akuzativnu sraslicu *nač*, *uč*.

neodređena zamjenica *nič*¹⁸

a)b) *Ni bilo nič. Nič nismo imali.*

b)c) *A nič vero, noniçi na dno šaklini.*

Apsolutno niš lepo.

U sve tri govorne skupine ovjerena je uporaba neodređene zamjenice. U srednjoj i mlađoj govornoj skupini supostoji oblici *nič* i *niš*.¹⁹

¹⁷ *za+čb, na+čb, vb+čb > za+čə, na+čə, vð+čə > zač, nač, uč*

¹⁸ *ni+čb > ni+čə > nič*

¹⁹ U ovom je primjeru provedena zamjena šumnika manje napetim šumnikom na kraju zatvorenog sloga. Više o tome u poglavlju *Status finalnih zvučnih konsonanata, promjena v u f na početku sloga i promjena finalnoga g u h, slabljenje šumnika na početku zatvorenog sloga.*

4.1.2. Čakavska jaka vokalnost

Tendencija čakavske jake vokalnosti,²⁰ kao alijetna značajke čakavskih govora, podrazumijeva nepreventivnu punu vokalizaciju poluglasa u slabom položaju, povećan vokalski inventar, diftongacije te slogotvorne *r* i *l* kada se u čakavskim govorima ostvaruju kao dvoglasni. Od tih će značajki diftongacija biti detaljnije opisana jer su u govornika različitih dobnih skupina uočene promjene. U ostvaraju poluglasa *a*²¹ te slogotvornim *r* i *l* promjene nisu očekivane.

4.1.2.1. Realizacija diftonga

„Dvoglas je složeni glas koji nastaje neprekinutim klizanjem iz položaja jednog vokala u položaj drugog u istom slogu.“ (Moguš 1977: 25). M. Moguš navodi kako su, govori u kojima se ovjeravaju diftonzi, *vokalniji* od onih u kojima se ne ovjeravaju. Također M. Moguš (1977: 25) bilježi da prema njegovim bilješkama u središtu Istre, npr. u Žminju²² dugo *ē* i dugi *ě* daju *ie*, odnosno dugo *ō* daje *uo*. Isto navodi i J. Lisac (2009: 75).

S. Vranić čakavske ekavske govore s obzirom na realizaciju diftonga i zatvorenih samoglasnika dijeli u pet skupina i određene podskupine.²³ Prema njezinu razmještaju govor Trviža spada u govore koji uz „klasičan vokalski sustav realiziraju i diftonge“ (Vranić 2005: 206). Istu skupinu autorica dijeli u podskupine. Trviž smješta u podskupinu govora s diftonzima samoglasnika srednjeg niza [ie] i [ou]. U istraživanjima provedenim za ovaj rad također su zabilježeni samo ostvaraji diftongiranog *ē* i *ō*.

²⁰ Milan Moguš tvrdi da je ova značajka zahvatila *slavensku zapadnu* (*polapske Slavene*) i *južnu* (*južne Slavene*) *periferiju*. Više u M. Moguš (1977: 20).

²¹ S. Vranić Trviž smješta u govore u kojima je *a* ovjeren kao *a* (Vranić 2005: 171). Vokalizacija poluglasa vidljiva je u primjerima: *kadě* > *kade*, *maša* > *maša*.

²² Budući da Trviž spada u podskupinu žminjsko-pazinskih govora, taj je podatak relevantan.

²³ Više o tome u S. Vranić (2005: 199-217).

4.1.2.2. Diftong prednjeg niza

- a) Dugo \bar{e} (< dugih i produljenih \bar{e} , \bar{e} i \bar{e}) razvilo se u diftong. Dosljedniji se ostvaraj provodi (samo) u starijoj govornoj skupini.

$\bar{e} < \bar{e}$ ²⁴	$\bar{e} < \bar{e}$ ²⁵	$\bar{e} < \bar{e}$
<i>sieno</i> (N jd. im. s. r.)	<i>piet</i> (br.)	<i>kantievat</i> ²⁸
<i>cieli</i> (pridj. N jd.)	<i>žiedna</i> (pridj.) ²⁶	<i>kiega</i> (G zamj.)
<i>criekva</i> (N jd. im. ž. r.)	<i>miesa</i> (G jd. im. s. r.) ²⁷	<i>bandiere</i> (G jd. ž. r.) ²⁹
<i>z Rieke</i> (G jd. im. ž. r.)	<i>pedesiet</i> (br.)	<i>riegulica</i> (N jd. ž. r.) ³⁰
<i>po tlieh</i> (L jd. im. m. r.)	<i>ziemaš</i> (prez. 2. l. jd.)	<i>žienske</i> (G jd. ž. r.)
		<i>tie</i> (G jd. zam. ta)
		<i>tien/ten</i> (D jd. zam. taj)
		<i>zlieć</i> (inf. gl. izleći)

Tablica 1. Ostvaraj diftonga prednjeg niza u starije govorne skupine

²⁴ S. Vranić (2005: 207) navodi primjere u kojima $\bar{e} < \bar{e}$ ne diftongira: *beli*, *blešći*, *brest*. Prva su dva primjera u starijoj skupini naknadno ovjerena i s diftonškim ostvarajem: *bieli*, *bliešći*. Naknadnim ispitivanjem utvrđeno je da uz navedeni oblik *brest* u srednjoj i mlađoj govornoj skupini opstaje kao jedini ovjereni oblik, dok se u starijoj ovjerava i kao *bries*.

²⁵ S. Vranić (2005: 207) navodi primjer u kojemu $\bar{e} < \bar{e}$ ne bilježi kao diftonški ostvaraj: *razvezat*.

²⁶ Utvrđeno naknadnim ispitivanjem.

²⁷ Utvrđeno naknadnim ispitivanjem.

²⁸ Posebno tvoren nesvršeni vid glagola. Više o tome u kasnijim poglavljima.

²⁹ tal. *bandiera* 'zastava, stijeg'

³⁰ tal. *regola* 'ograničenje, pravilo'

b) Dugo \bar{e} (< dugih i produljenih \bar{e} , \bar{e} i \bar{e}) djelomično se ostvaruje kao diftong (i) u srednjoj govornoj skupini, međutim opstaju i oblici u kojima se dugo \bar{e} , bez obzira kojeg je porijekla, ne diftongira. Uz primjere s diftongom bit će zabilježeni i primjeri u kojima se isti ne diftongira.

$\bar{e} < \bar{e}$	$\bar{e} < \bar{e}$	$\bar{e} < \bar{e}$
<i>sieno/seno</i> (N jd. im. sr. r.)	<i>piet/pet</i> (G mn. br.)	<i>fabrikievali</i> ³¹ (mn. gl. prid. rad. m.r.)
<i>liet/let</i> (G mn.)	<i>počietku</i> (D jd. m. r.)	<i>šies/šes</i> ³² (br.)
<i>cielo/celo</i> (pridj. sr. r.)		<i>tien/ten</i> (D jd. zam. taj)
<i>liepo/lepo</i> (čest.)		
<i>liep/lep</i> (pridj. m. r.)		

Tablica 2. Ostvaraj diftonga prednjeg niza u srednje govorne skupine

³¹ *fabrikat* 'podvaliti', 'izvesti nepodopštinu'

³² *šes* < *šest* – redukcija šumnika u slabom položaju. Više o tome u poglavlju *Status finalnih zvučnih konsonanata, promjena v u f na dočetu sloga i promjena finalnog g u h, slabljenje šumnika na dočetu zatvorenog sloga.*

c) Dugo se \bar{e} (< dugih i produljenih \bar{e} , \bar{e} i \bar{e}) u mlađoj govornoj skupini ne ostvaruje kao diftong. Nije zabilježen ni jedan primjer diftongacije dugog \bar{e} .

$\bar{e} < \bar{e}$	$\bar{e} < \bar{e}$	$\bar{e} < \bar{e}$
<i>crekvu</i> (A jd. im. ž.r.)	<i>pet</i> (br.)	<i>šes</i> (br.)
<i>mleko</i> (NA jd. s.r.)	<i>početku</i> (D jd. m. r.)	<i>ženske</i> (N mn. im. ž. r.)
<i>belo</i> (NA pridj. s.r.)		<i>ten</i> ³³ (D jd. zam. taj)
<i>seno</i> (A jd. im. sr.)		
<i>let</i> (G mn.)		
<i>celo</i> (pridj. sr.r.)		
<i>lepo</i> (čest.)		

Tablica 3. Ostvaraj diftonga prednjeg niza u mlađe govorne skupine

³³ Uz spomenuti oblik, supostoji oblik *temu*. Više o tome poglavlju *Potvrde gramatičkih morfema s jatom u sastavu*.

4.1.2.3. Diftong stražnjeg niza

- a) U starijoj je govornoj skupini zabilježena dosljedn(ij)a³⁴ diftongacija dugog \bar{o} (< dugih i produljenih *o*, *o*).

$\bar{o} < \bar{o}$ ³⁵	$\bar{o} < \bar{o}$ ³⁶
<i>tuo/to</i> (N jd. zam. s. r.)	<i>suo/so</i> (3. l. mn. prez.)
<i>timuon</i> ³⁷ (N jd. m. r.)	<i>njuo</i> (A jd. zam. ž. r.)
<i>duoć</i> (inf. gl. doći)	<i>na puotu</i> (L jd. im. m.r.)
<i>puoć</i> (inf. gl. poći)	<i>kuodli</i> (pril.) ⁴⁴
<i>puol</i> (pril. pola)	<i>tuodli</i> (pril.)
<i>uorgan</i> ³⁸ (N jd. m. r.)	<i>muoš/moš</i> (N jd. im. m. r.)
<i>škuole/škole</i> (G jd. im. ž. r.)	<i>na ruoke/roke</i> (A mn. im. ž. r.)
<i>štuorje</i> (G jd. im. ž. r.)	<i>guost/ guosto</i> (pridj.)
<i>uon</i> (N jd. zam. on)	
<i>armaruon</i> ³⁹ (N jd. im.)	
<i>gruojze/gruojze</i> (N s. r. zb. im.)	
<i>motuor</i> (N jd. m.r.)	
<i>muorali</i> (gl. prid. rad. m.r. mn.)	
<i>stuo</i> (br.)	

³⁴ Misli se u okviru tri analizirane govorne skupine jer su i u starijoj govornoj skupini zabilježene dvojnosti, odnosno prisutnost i odsutnost diftonga u istim primjerima.

³⁵ S. Vranić (2005: 207) navodi primjere u kojima se $\bar{o} < o$ ne ostvaruje kao diftong: *grop, pastol*. U istraživanjima provedenim za ovaj rad potonji je primjer, uz opstojnost već navedenoga, zabilježen s diftonškim ostvarajem *pastuol*.

³⁶ S. Vranić (2005: 207) navodi primjere u kojima se $\bar{o} < \bar{o}$ ne diftongira: *gost*. U naknadnom je ispitivanju uz nediftongirani oblik, potvrđen i oblik s diftonškim ostvarajem *guost/ guosto*.

³⁷ tal. *timone* 'volan, upravljač automobila'

³⁸ tal. *l'organo* 'orgulje'; u govoru Trviža u značenju 'pjevalište'. Uz spomenuti oblik *uorgan* (N jd. m. r.) supostoji i oblik *organišće/organjšće* (N jd. s. r.) u istom značenju. Potonji, bez provedene disimilacije, znatno češći u uporabi te je potvrđen u sve tri govorne skupine.

³⁹ tal. *armadio* 'ormar'

<i>žuonta</i> ⁴⁰ (N jd. im. ž.r.) <i>Žuontenjak/ Žontenjak</i> ⁴¹ <i>pomiduor</i> ⁴² (N jd. m.r.) <i>kakuof</i> ⁴³ (N jd. zamj. pridj.) <i>nuono</i> (N jd. m.r.) <i>zguoron</i> (pril.) <i>puodne</i> (N jd. s.r.) <i>ruot</i> (N jd. m.r.) <i>baladuoru</i> (D jd. m.r.)	

Tablica 4. Ostvaraj diftonga stražnjeg niza u starije govorne skupine

b)c) U srednjoj i u mlađoj govornoj skupini diftonški ostvaraj dugog \bar{o} (< dugih i produljenih *o*, *o*) nije zabilježen, što ide u prilog nekim provedenim istraživanjima.⁴⁵ Izuzetno su zabilježena (samo) četiri primjera diftongacije dugog \bar{o} u srednjoj govornoj skupini:⁴⁶ *u škuolo* (A jd. ž. r.), *kantaduor* (N jd. m. r.), *nuono* (N jd. m. r.), *Juôže* (N jd. m. r.)⁴⁷.

Zašto se pojedini dugi vokali (u konkretnom slučaju *e* i *o*) u jednoj skupini ostvaruju kao diftonzi, a u druge se dvije rjeđe ili uopće ne ostvaruju, teško je protumačiti. Može se pretpostaviti da je razlog iščezavanju diftonga u činjenici

⁴⁰ furl. *zonta* 'slaba, loša rakija'

⁴¹ toponim; izvor nedaleko Trviža

⁴² tal. pomodoro 'rajčica'

⁴³ Provedena promjena dočetnog *v > f*.

⁴⁴ *kodli < koda*

⁴⁵ S. Zubčić (2006: 148) za svojega istraživanja nije zabilježila diftong *uo* u govoru Trviža. Njezin sugovornik Boris Levak (1953. – 2014.) spadao bi, prema podjeli u ovom radu, u srednju govornu skupinu.

⁴⁶ Ostvaraji su zabilježeni u jednoga govornika. Sva se četiri primjera odnose na diftonški ostvaraj $\bar{o} < o$.

⁴⁷ Iako je ime Jože u snimci govora zabilježeno nekoliko (više od pet puta), diftonški je ostvaraj zabilježen samo jednom.

što je taj jezični ostvaraj stran standardnomu hrvatskom jeziku te okolnim (ikavskim) govorima Trviža⁴⁸ i što ju govornici osjećaju kao istaknutu crtu.

4.1.3. Refleks stražnjeg nazala⁴⁹

Refleks protojezičnoga stražnjeg nazala u govoru Trviža je trojak, odnosno stražnji se nazal φ u govoru Trviža razvio kao a , o i u (Vranić 2005: 189). Na osnovi dosadašnjih istraživanja spomenute kategorije u govoru Trviža⁵⁰ te istraživanjima koja su provedena za ovaj rad napravljen je tabelarni prikaz refleksa stražnjeg nazala.

- a) U starijoj govornoj skupini refleks stražnjeg nazala dosljedno poštuje kategorije ostvaraja. Iste ostvaraje stražnjeg nazala φ po kategorijama bilježi i S. Vranić. Na temelju ostvaraja stražnjeg nazala, autorica dijeli sjeverne istarske govore u sklopu srednjoistarskog poddijalekta od južnih govora istog poddijalekta.⁵¹

⁴⁸ O ikavskim govorima u okolici Trviža više u: Vranić (2001: 67).

⁴⁹ Jedna od alijetetnih značajki čakavskih govora jest dvojaki refleks prednjeg nazala φ . U čakavskim govorima u prvoj fazi, starijoj fazi razvoj φ tekao je prema formuli $j, \check{c}, \check{z} + \varphi > ja, \check{c}a, \check{z}a$ dok je u drugoj φ vokaliziran u e . Za oba su ostvaraja primjeri jednaki u sve tri govorne skupine. U govoru Trviža ta je promjena u literaturi zabilježena u dvama primjerima: *zajik* ($< jazik\check{a} < i\check{c}zyk\check{b}$), *jačmik* ($< ja\check{c}em < i\check{c}\check{c}ym$). U istraživanjima provedenim za potrebe ovog rada utvrđen je još jedan primjer ostvaraja prednjeg nazala φ po primjeru prije navedene formule: *zajat* ($za + jati < j\check{e}ti$).

⁵⁰ Misli se na istraživanja S. Vranić (2005: 185) jer se u tabelarnom prikazu navode i primjeri koje je ona zabilježila.

⁵¹ Više u S. Vranić (2005: 191).

	<i>q > o</i>	<i>q > u</i>	<i>q > a</i>
korijen riječi	<i>muoš, puot, ruop⁵², ruoka/roka, zop, kuopat, gosto, kuoda/koda, tuoda/toda, gobice</i>	<i>kurg, kruh, dup, suset, subota, sut</i>	
inf. os. glagola s nerelacijskim morfemom <i>nq</i>			<i>kleknat⁵³, stisnat⁵⁴, jubnat, nagnat⁵⁵, puknat, puhnat, dignat, plosnat⁵⁶, legnat, viknat</i>
A jd. im. ž. r. i zamjениčke deklinacije	<i>škuolo, crikvo, ženo, kravo, vojsko, ruožo, njuo, to, suboto, pašo, slamo, hižo⁵⁷ liepo, čoko, vodo, mašo, krunico</i>		
3. l. mn. prez.	<i>kantajo, pijo, jijo, tečejo, svirijo, hodijo, budo, predikajo, niso, kampelajo</i>		
svrš. prez. gl. biti		<i>buden⁵⁸, budemo</i>	

Tablica 5. Ostvaraj stražnjeg nazala u starije govorne skupine

⁵² Bilježi S.Vranić (2005: 189).

⁵³ Bilježi S.Vranić (2005: 189).

⁵⁴ Bilježi S.Vranić (2005: 189).

⁵⁵ Bilježi S.Vranić (2005: 189).

⁵⁶ plosnat 'nezgodno pasti'

⁵⁷ Bilježi S.Vranić (2005: 189).

⁵⁸ Bilježi S.Vranić (2005: 189).

b) U srednjoj govornoj skupini kao refleksi stražnjeg nazala zabilježeni su *o*, *u* i *a* što je razvidno u tabelarnom prikazu.

	<i>q > o</i>	<i>q > u</i>	<i>q > a</i>
korijen riječi	<i>roka, pot, gobice</i>	<i>kupat, ruka, put, zub</i>	
inf. os. glagola s nerelacijskim morfemom <i>nq</i> ⁵⁹			<i>šupnat</i> ⁶⁰ , <i>dignat</i> , <i>počinat</i>
A jd. im. ž. r. i zamjeničke deklinacije	<i>Kaščergo, pašo, dico, plevo, prazno, slamo, televizijo, škuolo</i>	<i>žurnadu, pašu, kampanju, svoju, štradu, hižu, srednju, školu, Kaščergu, jenu, kravu, nedeju, robu, taktiku, arbetu, šenicu, dicu, Finidu, najlepču</i>	
3. l. mn. prez., svrš. prez. gl. biti	<i>so, niso, pado</i>	<i>su, kantaju, dojdu, nisu, budemo</i>	

Tablica 6. Ostvaraj stražnjeg nazala u srednje govorne skupine

⁵⁹ Iako je u ovjerama govora srednje govorne skupine zabilježeno tek nekoliko potvrda glagola s nerelacijskim morfemom *nq*, naknadnim su ispitivanjem potvrđeni oblici *puknat*, *trupnat*, *dignat*.

⁶⁰ šupnat; ovdje u značenju "krenuti, poći, upraviti hod u nekom smjeru"

c) Mlađa govorna skupina ima tendenciju svođenja refleksa stražnjeg nazala *q* na *u* i *a* te su zabilježeni sljedeći ostvaraji:

	<i>q > o</i>	<i>q > u</i>	<i>q > a</i>
korijen riječi	<i>gobice</i>	<i>kupat, put, zub</i>	
inf. os. glagola s nerelacijskim morfemom <i>nq</i>			<i>jubnat, dignat, cuknat</i>
A jd. im. ž. r. i zamjeničke deklinacije	<i>crekvo</i> ⁶¹	<i>pašu, kampanju, svoju, hižu, srednju, školu, crekvu, jenu, kravu, nedeju, robu, šenicu, dicu, najlepču, marendu, trukinju, besedu</i>	
3. l. mn. prez.,svrš. prez. gl. biti ⁶²	<i>so</i> , ⁶³ <i>niso</i>	<i>su, dojdu, nisu, igraju</i>	

Tablica 7. Ostvaraj stražnjeg nazala u mlađe govorne skupine

Iz tabelarnog se prikaza svih triju govornih skupina vidi „sigurno“ nestajanje *o* kao refleksa stražnjeg nazala. Utrnuće tog ostvaraja, osobito u

⁶¹ Primjer zabilježen samo jednom. Ista sugovornica u više navrata ostvaruje istu imenicu sa *u* ostvarajem refleksa stražnjeg nazala *q*.

⁶² Iako u ovjerama govora mlađe govorne skupine nije zabilježen traženi oblik, glasi kao u prethodne dvije govorne skupine: *budemo*.

⁶³ Primjer prezenta gl. biti u 3. l. mn. u nenaglašenom obliku *su*, u mlađoj je govornoj skupini zabilježen više od trideset puta, od čega se četiri puta ostvaruje kao *so*. Isto vrijedi i za negacijski oblik. Svega je dva puta zabilježen oblik s ostvarajem *q > o*.

kategorijama A im. ž. r. i zamjeničke deklinacije te 3. l. mn. prezenta u mlađoj govornoj skupini možemo tumačiti utjecajem standardnog jezika i okolnih ikavskih govora.

Refleks stražnjeg nazala $\varrho > a$ u kategoriji infinitivne osnove glagola s nerelacijskim morfemom $n\varrho$ nije nestabilan poput refleksa korijenskih i gramatičkih morfema, već je jednak u sve tri ispitivane govorne skupine.

4.1.4. Refleks jata

Vokal se *ě*, zbog svoje različite artikulacije,⁶⁴ različito reflektira u čakavskim govorima. Alijetetnu pojavnost čakavskih govora iščitava se u dosljednom ekavskom refleksu jata. Pod *dosljednim ekavski refleksom* podrazumijeva se refleks u trima osnovnim kategorijama: leksičkoj korijenskoj i tvorbenoj te gramatičkoj kategoriji (Vranić 2005: 46).

Analiza refleksa jata u govoru Trviža provedena je kroza sve tri spomenute kategorije. Korijenski oblici, polazišni koji su sadržavali *jat* u sebi slijede pristup u spomenutoj knjizi S. Vranić. Proučavanje svih triju kategorija refleksa bilo je neophodno jer se Trviž po tom refleksu, uz još neke osobitosti,⁶⁵ razlikuje od govora ostalih sela trviške župe.

Brojčana ovjera ikavskog ostvaraja u korijenskom morfemu govor Trviža (uz govor Tinjana), izdvaja kao mjesni govor s najviše ikavskih ostvaraja među govorima središnjega istarskog poddijalekta ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja.⁶⁶

Primjeri refleksa jata u pojedinim korijenima koji nisu ovjereni u istraživanjima, a za iste pouzdano znam da se u govoru Trviža ostvaruju, također su navedeni.⁶⁷

⁶⁴ Više o tome u M. Moguš (1977: 37) i S. Vranić (2005: 45-47).

⁶⁵ Diftongacijom, refleksom *o > o* u gramatičkoj kategoriji A jd. i 3. l. mn. prez. V. poglavlje o refleksu stražnjeg nazala.

⁶⁶ Ovjereni su dvadeset pet ostvaraja (prema Vranić 2005): *dica/dičica, divojčine, gnjizdo, golida, klin, lijak, lit (doli, prelit), livoruk, livi, nalivo, mihur/mihurić, sijat, simo, sinokoša, srića, srićan, nesrićan, nesrićni, usrićit se, svitlo, svidok, svidočit, viran, uzorit, uzrijat*.

⁶⁷ Primjeri su bilježeni prema sljedećem načelu:

liep* – podrazumijeva da je primjer potvrđen u ogledima govora te u Vranić (2005). Primjer obilježen kao *liep* podrazumijeva da nije ovjeren u ogledima govora, ali jest ovjeren u Vranić (2005) te opstaje u govoru Trviža. Primjer obilježen kao *liep* znači da je potvrđen u ogledima za potrebe ovoga rada, ali nije zabilježen u Vranić (2005). Primjer obilježen kao * liep* podrazumijeva da nije ovjeren u ogledima za potrebe ovog rada niti u Vranić (2005), ali kao izvorni govornik potvrđujem da opstaje u govoru Trviža.

4.1.4.1. Potvrde korijenskih morfema s jatom u sastavu⁶⁸

bel < běl

a) **bielo, belanjak*

b) c) *belo*

beg < běg

a)b)c) **bižat, razbižat, pobižat*

bes < běs

a)b) ***bisna, **bisan*

c) ***bijesan, **bisan*⁶⁹

besed < besěd

a)b) **beseda*

c) *beseda*⁷⁰

bled < blěd

a)b)c) **blet, zabledet*

blesk < blěsk

a) ***bliešći*

b) ***blešći, ** bliešći*

c) ***blešći*

breg < brěg

a) *brieh*,⁷¹ *Brieh*,⁷² *Brežina*⁷³

b)c) **breh*

brest < brěst

a) **bries*

b)c) **bres*

⁶⁸ Terminologija je preuzeta prema Vranić (2005: 67).

⁶⁹ Primjer je utvrđen naknadnim ispitivanjem.

⁷⁰ U govoru mlađe govorne skupine uz leksem *beseda*, opstaje leksem *riječ*.

⁷¹ S. Vranić navodi da se u govoru Trviža primarno rabi leksem *vrh*.

⁷² Toponim.

⁷³ Toponim.

	<i>ced</i> < <i>čěd</i>
a)b)c) * <i>cedilo</i> , <i>procedit</i>	
	<i>cel</i> < <i>cěl</i>
a) <i>cielo</i>	
b)c) <i>celo</i>	
	<i>cen</i> < <i>cěn</i>
a)b) <i>ceno</i> , <i>cieno</i>	
c) ⁷⁴	
	<i>crek</i> < <i>crěk</i>
a) * <i>criekva</i>	
b)c) <i>crekva</i>	
	č(l)ovek < člověk
a)b)c) <i>čovek</i>	
	<i>črep</i> < <i>črěp</i>
a) * <i>čerepnja</i>	
b)c) * <i>čerepnja</i> /* <i>črepnja</i> ⁷⁵	
	<i>čreš</i> < <i>črěš</i>
a)b)c) * <i>čerešnje</i>	
	<i>de</i> < <i>dě</i>
a)b)c) * <i>udet</i>	
	<i>dek</i> < <i>děk</i>
a) * <i>dekla</i>	
	<i>del</i> < <i>děl</i>
a)b)c) * <i>delo</i>	
	<i>det</i> < <i>dět</i>
a)b)c) * <i>dica</i>	
	<i>dev</i> < <i>děv</i>
a)b)c) * <i>divojčina</i>	

⁷⁴ U mlađoj govornoj skupini ne ostvaruje se *ceno*, prevladava leksem *jeftino*.

⁷⁵ Primjeri su ovjereni naknadnim ispitivanjem.

dren < drěn

drnjula

drev < drěv

a) ****drievo***

b) drevo

c) drevo, drvo

gnezd < gnězd

a)b) ****gnjizdo***

c) gnjizdo, ***gnjezdo*⁷⁶

goled < golěd

a)b)c) *****golida***

gre < grě

a)b) ****grejat***

c)⁷⁷

greh < grěh

a) ****grieh***

b)c) greh

hlep < hlěp

hlep

ed < ěd

a)b)c) ****jes***⁷⁸

a)b)c) *jes*⁷⁹

klen < klěn

klin⁸⁰

⁷⁶ Potvrđeno je naknadnim ispitivanjem.

⁷⁷ Naknadnim je ispitivanjem potvrđeno *tepli, teplit se*.

⁷⁸ S. Vranić (2005: 84) navodi i primjer diftonškog ostvaraja u gl. prid. rad. jd. m. r.: *jie*.

⁷⁹ Koristi se u značenju: *jelo*.

⁸⁰ Potvrđujem da se u sve tri govorne skupine ostvaruje prema ovjeri koju donosi S. Vranić.

klest < klěst

a)b) ***kliešća***⁸¹

b)c) *klešća*⁸²

krep < krěp

a)b)c) *****krepak***

kres < krěs

**** *kres***⁸³

le < lě

a)b)c) ***lijak***⁸⁴

leh < lěh

a) ***lieha***

b)c) *lieha, leha*⁸⁵

len < lěn

a) ***lien***

b)c) *len*

lep < lěp

a) ***liep***

b) *liep/lep*

c) *lep*

les < lěs

a)b)c) ***lešnjak***

let < lět

a)b)c) ***leto, letet***

⁸¹ Naknadnim je ispitivanjem potvrđena ovjera koju donosi S. Vranić.

⁸² Utvrđeno je naknadnim ispitivanjem.

⁸³ Naknadnom provjerom potvrđen je oblik samo u sintagmi *Ivanjski kres, kres Svetega Ivana*. Pučki običaj, u recentnije vrijeme vrlo rijedak, paljenja krijesa u predvečerje blagdana Sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja).

⁸⁴ Naknadnim provjerama utvrđen je jednak ostvaraj u sve tri govorne skupine.

⁸⁵ Naknadnim provjerama utvrđen je jednak ostvaraj u sve tri govorne skupine.

	<i>lev < lěv</i>
a)b)c) *livo	
	<i>meh < měh</i>
mihur ⁸⁶	
	<i>mer < měr</i>
a)b)c) *zmerit, *mera	
	<i>mes < mės</i>
a) *miesit ⁸⁷	
b)c)mesit	
	<i>męsec < měsec</i>
a)b)c) *mesec	
	<i>mest < měšt</i>
a)b)c) **mesto, **namestit	
	<i>meš < měš</i>
a) *zmiešat	
b)c) <i>zmešat</i>	
	<i>mlek < mlěk</i>
a) *mlieko	
b)c) <i>mleko</i>	
	<i>mre < mrě</i>
a) *umriet	
b)c) <i>umret</i>	
	<i>mren < mrěn</i>
a)b)c) *mrena	

⁸⁶ Naknadnim ispitivanjem potrđen je navedeni oblik. Ovjeravam da u govoru opstaje i oblik meh; *Orgule so male mieh, kojega je rabilo pumpat.*

⁸⁷ Ostvaraj je potrđen naknadnim ispitivanjem.

nem < něm

- a) *Niemci*
- b) *Nemci*
- c) *Nijemac*⁸⁸

oreh < orěh

- a)b)c) **ureh*

pe < pě

- a)b)c) **peteh, *petešić*

peg < pěg

pega

pen < pěn

- a)b) **penit se, *penjarica*⁸⁹
- c) ***pjenit se, **penjarica*⁹⁰

ple < plě

- a)b) **pleva*

ples < plěs

- a)b)c) **plešnjiv*⁹¹

pre < přě

- a)b) **prekrižit, prečestit*
- c) *prekrižit, pričestit*

pred < přěd

- a)b)c) *predučera, naprit*

prek < přěk

- a) *poprieku, *prekosutra*
- b)c) *popreko*

⁸⁸ Mlađi govornici navode kako im je ovjera *Nemac* poznata, no tvrde da istu ne koriste.

⁸⁹ Primjeri su potvrđeni naknadnim ispitivanjem.

⁹⁰ Primjeri su potvrđeni naknadnim ispitivanjem.

⁹¹ Primjeri su potvrđeni naknadnim ispitivanjem.

pret < přet

a) **prietit*⁹²

b)c) pretit

red < řed

a) **riedit*, riet

b)c) ***redit*, ***ret*

reš < řěš

drešit

rez < řěz

a)b)c) **porezat*, **rezat*

se < sě

a)b)c) **sijat*

sed < sěd

a)b)c) **sedet*, *zases*⁹³

sek < sěk

a)b)c) **seć*, *zaseć*

sem < sěm

a)b) *semo*,⁹⁴ *seme*

c) *semo*

sen < sěn

a)b) *sieno*, **sinokoša*

c) *seno*

slep < slěp

a) **sliiep*, **sliiepit*

b)c) *slep*, *slepit*

⁹² Primjeri su potvrđeni naknadnim ispitivanjem.

⁹³ Primjeri su potvrđeni naknadnim ispitivanjem.

⁹⁴ M. Maček (2002: 50) navodi isti prilog s ikavskim refleksom. S. Vranić (2005: 106), kao što je rečeno, također navodi, citirajući Mačekog, taj prilog s ikavskim refleksom.

slez < slěž

slezena⁹⁵

smeh < směh

a) smijale (smo se), ***smieħ***, smiešno

b)c) smijale smo se, smih, ali smešno

smrek < smrěk

a)b)c) ****smreka***, smrekva

sneg < sněg

a) ****snieħ***

b)c) sneh

sred < srěd

a) ****srieda, *sredina***

b)c) sreda, sredina

sret < srět

a) sretit, ****srića, usrićit se***

b)c) srića, srićni

stel < stěl

a)b)c) ****posteja***

sten < stěn

a) Postiene⁹⁶, Stenice⁹⁷

b)c) Postene, Stenice

stre < strě

a)b)c) streha

strel < strěl

striela, strela⁹⁸

⁹⁵ Primjer je naknadnim ispitivanjem potvrđen u jednakom ostvaraju u sve tri govorne skupine.

⁹⁶ Toponim. Jedino u tom primjeru zabilježen je korijen s refleksom jata. U govoru prevladava leksem grota. Isto navodi i S. Vranić (2005: 112).

⁹⁷ Toponim.

⁹⁸ Naknadno potvrđeni oblici. Oblik s diftonškim ostvarajem opstaje u starijoj govornoj skupini, dok ga srednja i mlada ovjeravaju bez diftongacije.

svet < svět

a) **sviet, *svieća*⁹⁹

b)c) svet, sveća

teh < těh

a)b)c) ****utišit**

c) ujtešit

tel < těl

a) ***Tielovo**

b)c) Telovo

tem < těm

teme

ter < těr

a)b)c) ***tirat, *stirat**

tes < těs

a) ****tiesto, **tiesan**

b)c) ****testo, **tesan**

treb < trěb

a)b)c) ****potreba**

trez < trěz

a) **triezan**

b)c) trezan

ved < věd

a) ***povedat, *napovet, svidok, svidočit**

b)c) povedali¹⁰⁰

*vek*¹⁰¹ < věk

⁹⁹ Uz navedeni primjer, u govoru starijih opstaje i leksem lojnica.

¹⁰⁰ U govoru srednje i mlađe govorne skupine supostoje i: *govorili, rekli*.

¹⁰¹ Umjesto *vavik*, prevladava srednjočakavska inačica *vajk*; usp. Lukežić (1998: 26).

ven < věn

a) **venčič, *vienac*

b)c) **venac*

ver < věr

a) **vera, *vira*¹⁰², verujen

b)c) vera, verujen

ves < věs

a)b)c) **zavesit, ubesit, vesi*

c) ***visi*

vet < vět

a) **zavećat*, vetar

b)c) vetar

vred < vrěd

a) ***vredan*¹⁰³

b)c) ***vredan*

vrem < vrěm

a)b) **vrieme*

b)c) vreme

vret < vrět

*vreća*¹⁰⁴

ze < zě

a)b)c) ***zihnat*¹⁰⁵

zre < zrě

a) zrejat, uzrejat, *uzrijat*, ali zorit

b)c) zrelo

¹⁰² Zabilježeno samo u: *Plovani so digli viro, i ćejo je hitit dole.*

¹⁰³ U govoru starije i srednje govorne skupine u značenju leksema *vredan* opstaju i: *štabel, pravi delavac.*

¹⁰⁴ Naveden oblik potvrđujem za sve tri govorne skupine.

¹⁰⁵ U značenju: 1. jako otvoriti usta; 2. zijevati.

zvezd < zvězd

a) **zviedzda*

b)c) *zvezda*

želez < želěz

a)b)c) **železo, *železno*

ž(d)reb < ž(d)rěb

a) *ždrebac, ždriebac*

b) *ždrebe*¹⁰⁶

c) *ždrebe*¹⁰⁷

Analiza ovjera jata u korijenskom morfemu pokazuje da nije došlo do većih izmjena u govornika mlađih generacija. Rezultat jata kao *e* opstaje u svim navedenim korijenima. Jedino se uz pojedine lekseme s jatom, rabe i drukčiji leksemi bez jata, npr: *ceno – jeftino, krepak – štabel, svieća – lojnica* i sl. Dva su primjera gotovo iščezla iz uporabe, a to su *hlep* i *kres*. Prvi je zamijenjen leksemom *kruh* (*u < o*), dok se drugi gubi iz aktivnoga leksika jer se gubi i spomenuti običaj paljenja *kriesa*. Izmijenjen je ostvaraj jata zabilježen jedino u primjeru *smieh*, koji se u mlađoj govornoj skupini pojavljuje, vjerojatno zbog utjecaja okolnih ikavskih govora, kao *smih*.

Ostvaraj je diftonga već prikazan kao zasebna mijena, a prikazom korijenskih ostvaraja *jata* samo je dopunjena slika procesa „zamiranja diftongacije“. Također, ono što se potvrđuje analizom *jata* u korijenu jest broj korijenskih ikavizama. U literaturi se (Maćecki 2002: 50) kao korijenski ikavizam u govoru Trviža, uz ostale, navodi i prilog *simo*. Isti u istraživanjima za potrebe ovog rada nije zabilježen s ikavskim refleksom jata, već je sustavno u sve tri govorne skupine zabilježen s ekavskim refleksom jata u korijenu, odnosno *semo*.

¹⁰⁶ Naknadno utvrđeno.

¹⁰⁷ U mlađoj govornoj skupini naknadno je utvrđena navedena ovjera uz koju opstaje i *mlad / mići konj*.

4.1.4.2. Potvrde tvorbenih morfema s jatom u sastavu

kategorija ¹⁰⁸	starija govorna skupina	srednja govorna skupina	slađa govorna skupina																
imenice <table border="1"> <tr><td><i>el < ělb</i></td></tr> <tr><td><i>en < ěnb</i></td></tr> <tr><td><i>en < ěno</i></td></tr> <tr><td><i>er < ěrb</i></td></tr> </table>	<i>el < ělb</i>	<i>en < ěnb</i>	<i>en < ěno</i>	<i>er < ěrb</i>	<table border="1"> <tr><td><i>nedejo</i></td></tr> <tr><td><i>Koren</i>¹⁰⁹</td></tr> <tr><td><i>koleni</i></td></tr> <tr><td></td></tr> </table>	<i>nedejo</i>	<i>Koren</i> ¹⁰⁹	<i>koleni</i>		<table border="1"> <tr><td><i>nedeju</i></td></tr> <tr><td></td></tr> <tr><td></td></tr> <tr><td><i>kosir</i></td></tr> </table>	<i>nedeju</i>			<i>kosir</i>	<table border="1"> <tr><td><i>nedeju</i></td></tr> <tr><td></td></tr> <tr><td></td></tr> <tr><td></td></tr> </table>	<i>nedeju</i>			
<i>el < ělb</i>																			
<i>en < ěnb</i>																			
<i>en < ěno</i>																			
<i>er < ěrb</i>																			
<i>nedejo</i>																			
<i>Koren</i> ¹⁰⁹																			
<i>koleni</i>																			
<i>nedeju</i>																			
<i>kosir</i>																			
<i>nedeju</i>																			
infinitivna osnova <i>-e-ti < ě(-ti)</i> ¹¹⁰	<i>želet, brstet, upret</i> ¹¹¹ , <i>upriet</i> ¹¹² , <i>stet, smrdet, goret, grmet</i> ¹¹³ , <i>sušet/sušit, (za)bulet, kosit</i>	<i>grčet, sedet</i>	<i>sedet, smet, stet, umret, mislit, živit</i>																
reliktni morfem duala <i>dv-e < dъv-ě, ob-e < ob-ě</i>	<i>dvie, obe</i>	<i>dve, obe</i>	<i>dve, obe</i>																
u dočetnih tvorbenih morfema priloga <table border="1"> <tr><td><i>-e < -ě</i></td></tr> <tr><td><i>-de < -dě</i></td></tr> <tr><td><i>-le < -lē</i></td></tr> </table>	<i>-e < -ě</i>	<i>-de < -dě</i>	<i>-le < -lē</i>	<table border="1"> <tr><td><i>vani, nutre, gore, goreka</i></td></tr> <tr><td><i>nigder(i), svagder(i), unde, undeka, kade</i></td></tr> <tr><td><i>pole, (s)kuodli, potle, dole</i></td></tr> </table>	<i>vani, nutre, gore, goreka</i>	<i>nigder(i), svagder(i), unde, undeka, kade</i>	<i>pole, (s)kuodli, potle, dole</i>	<table border="1"> <tr><td><i>vani, gore, goreka</i></td></tr> <tr><td><i>di/de</i>¹¹⁴, <i>nigder, unde</i></td></tr> <tr><td><i>pole, dole, dolenjen, okoli</i></td></tr> </table>	<i>vani, gore, goreka</i>	<i>di/de</i> ¹¹⁴ , <i>nigder, unde</i>	<i>pole, dole, dolenjen, okoli</i>	<table border="1"> <tr><td><i>vani, gore</i></td></tr> <tr><td><i>kadi/kade</i></td></tr> <tr><td><i>dole, pole</i></td></tr> </table>	<i>vani, gore</i>	<i>kadi/kade</i>	<i>dole, pole</i>				
<i>-e < -ě</i>																			
<i>-de < -dě</i>																			
<i>-le < -lē</i>																			
<i>vani, nutre, gore, goreka</i>																			
<i>nigder(i), svagder(i), unde, undeka, kade</i>																			
<i>pole, (s)kuodli, potle, dole</i>																			
<i>vani, gore, goreka</i>																			
<i>di/de</i> ¹¹⁴ , <i>nigder, unde</i>																			
<i>pole, dole, dolenjen, okoli</i>																			
<i>vani, gore</i>																			
<i>kadi/kade</i>																			
<i>dole, pole</i>																			

Tablica 8. Potvrde tvorbenih morfema s jatom u sastavu

¹⁰⁸ Terminologija i kategorije preuzete od S. Vranić (2005.).

¹⁰⁹ U ovjerama za potrebe ovoga rada zabilježeno u svojstvu prezimena. Jednak refleks bilježi se u imenica.

¹¹⁰ Ikavski ostvaraj u tvorbenomu morfemu zabilježen naknadnim ispitivanjima u primjerima: *dimit, belit, slabit, vidit, falit, debelit, zelenit, oholit, bogatit*.

¹¹¹ U značenju 'uprijeti' (vidi u Anić: *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 2003., str. 1677).

¹¹² U značenju 'otovoriti' (vidi u Anić: *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 2003., str. 976).

¹¹³ Jednak primjer infinitiva glagola S. Vranić (2005: 135) bilježi s ikavskim ostvarajem (*grmit*).

¹¹⁴ *di/de < (kadě)*

U kategoriji tvorbenog morfema koji u sebi sadrži refleks jata¹¹⁵ valja naglasiti da se za reprezentativni uzorak kao potvrde refleksa jata nisu naporedno bilježili primjeri prezentske i infinitivne osnove glagola, već samo potonje jer je infinitiv kanonski oblik glagola. Sukladno tomu, u tablici su (i) prikazani primjeri refleksa jata s obzirom na ostvaraj temeljem infinitivne osnove.

Refleks je tvorbenog morfema u imenica prikazan s obzirom na ostvaraj u tri korijena. Tvorbeni morfem u kategoriji imenica ima ekavski odraz jata u sve tri govorne skupine, izuzev u primjeru *kosir*.¹¹⁶

Refleks jata u tvorbenom morfemu infinitivne osnove nije dosljedno ekavski niti ikavski. Određeni se primjeri potvrđuju s oba refleksa. Mijene u govornim skupinama nisu zabilježene.

Relikt je morfema duala potvrđen u dvama primjerima te ima jednak ostvaraj u sve tri govorne skupine.

Prema dobivenim potvrdama uočava se da odraz jata u dočetnih tvorbenih morfema priloga varira u primjerima, u samoj skupini i u skupinama međusobno. Starija govorna skupina dosljedno ostvaruje jat kao *e* u tvorbenom morfemu *e* < *ě*, iznimno se u prilogu *vani* jat ostvaruje kao *i*. Dočetni je tvorbeni morfem *-de* < *-dě* u starijoj govornoj skupini dosljedan s ekavskim ostvarajem. Dočetni se tvorbeni morfem *-le* < *-lě* jedini ostvaruje dvojako te je podjednak broj ekavskih i ikavskih ostvaraja.

Srednja govorna skupina potvrđuje ekavski refleks dočetnoga tvorbenog morfema *-e* < *-ě* uz već spomenutu iznimku u primjeru priloga *vani*. U dočetnom tvorbenom morfemu *-de* < *-dě* sporadično se pojavljuju i supostoje dvojaki ostvaraji u primjeru *di/de* (< *kədə*). Ostvaraj dočetnoga tvorbenog morfema *-le* < *-lě* dosljedno je ekavski. Srednja je govorna skupina priloge, u kojima je ostvaraj potonjega dočetnoga tvorbenog morfema bilježen u starijoj govornoj

¹¹⁵ S. Vranić (2005: 141) bilježi šest tvorbenih ikavizama (*kosir*, *grmit*, *mislit*, *vidit*, *oboliju i sl.*, *živiju i sl.*) u govoru Trviža. Vidi u Dodatak (S. Vranić 2005.) Tabela II. Pregled potvrda leksičkih tvorbenih morfema s jatom u sastavu u kojima se jat reflektira kao *i*.

¹¹⁶ Isto bilježi i S. Vranić (2005: 131).

skupini kao ikavski (*kuodli, todli*), pod utjecajem standardnog jezika zamijenila inačicom priloga *kud/kuda, tud/tuda*. Potonje se također odnosi na mlađu govornu skupinu.

Mlađa govorna skupina glede odraza dočelnoga tvorbenog morfema *-e < -ě*, uz ekavski ostvaraj u primjeru priloga *gore*, ikavski ostvaraj u primjeru priloga *vani*, u primjeru priloga *nutre*, na mjestu gdje je u starijoj i srednjoj govornoj skupini ostvaraj jata *e*, u mlađoj se govornoj skupini isti prilog pojavljuje u obliku *nutra*. Primjer se priloga *kade/kadi* ostvaruje s obje inačice, dok u ostalim primjerima istoga dočelnoga tvorbenog morfema prevladava ekavski odraz jata. Glede dočelnoga tvorbenog morfema *-le < -lě* za mlađu govornu skupinu vrijedi isto što i za srednju govornu skupinu.

4.1.4.3. Potvrde gramatičkih morfema s jatom u sastavu

kategorija ¹¹⁷	starija govorna skupina	srednja govorna skupina	mlađa govorna skupina
<i>e < ě</i> u DL jd. imenica ž. r., ličnih zamjenica i povratne zamjenice	<i>mene</i> ¹¹⁸ , <i>maše</i> , <i>matere</i> , <i>hiže</i> , <i>zime</i> , <i>tete</i> , <i>maštele</i> , <i>šetimane</i> , <i>sredine</i> , <i>criekve</i> , <i>kalvarije</i> , <i>župe</i> , <i>kope</i> , <i>vale</i> , <i>Merike</i> , <i>Krničice</i>	<i>kampanje</i> , <i>mene</i> , <i>većine</i> , <i>zime</i> , <i>škole/školi</i> , <i>čelarice</i> , <i>česte</i> , <i>boške</i> , <i>(h) maše</i> , <i>taraci</i>	<i>(h) maše</i> , <i>maši</i> , <i>sredini</i> , <i>boški</i> , <i>u Puli</i> , <i>meni</i> , <i>u sebi</i> , <i>teti</i>
<i>e < ě</i> u L jd. imenica m. i s. r. (u govoru Trviža zamijenjen s <i>u</i>) ¹¹⁹	<i>puotu</i> , <i>mestu</i> , <i>snegu</i> , <i>mesecu</i> , <i>organišću</i> , <i>baladuoru</i> , <i>timouonu</i> , <i>Prepieroſcu</i>	<i>placu</i> , <i>korku</i> , <i>selu</i> , <i>Trvižu</i> , <i>uknu</i>	<i>placu</i> , <i>razredu</i> , <i>vozu</i> , <i>vrhu</i> , <i>podu</i> , <i>mestu</i> , <i>gradu</i> , <i>drevu</i> , <i>životu</i> , <i>dvoru</i>
<i>ehǝ < ěhǝ</i> u L mn. imenica m. i s. r. (u govoru Trviža ujednačen na <i>i</i>) ¹²⁰	<i>koleni</i> , <i>leti</i> , <i>*na tlieh</i>	<i>leti</i> , <i>*na tlieh</i>	<i>leti</i> , <i>nastupima</i>
<i>e < ě</i> u L jd. zamj., pridj. i br. m. i s. r. (u govoru Trviža <i>en</i>) prema nekadašnjoj imeničkoj deklinaciji	<i>plovanoven</i> , <i>ten</i> , <i>unen</i> , <i>noven</i>	<i>svaken</i> , <i>drugen</i> , <i>osmen</i> , <i>ten</i> , <i>temu</i> , <i>svien(sven)/svemu</i> , <i>gorenjen</i> , <i>unen</i>	<i>prvin</i> , <i>petin</i> / <i>peten</i> , <i>celen</i> , <i>šesten</i> , <i>deseten</i> , <i>po temu</i> , <i>svojen</i> , <i>po ten</i> , <i>staren</i>
DL jd. zamj., pridj., i br. ž. r. prema nekadašnjoj imeničkoj deklinaciji	<i>velike</i> , <i>naše</i> , <i>plovanjske</i> , <i>prve</i> , <i>druge</i>	<i>naše</i> , <i>nje</i> , <i>biele/bele</i> , <i>osnovnoj</i>	<i>*osnovnoj</i> , <i>*našoj</i> , <i>*prvoj</i>
<i>emǝ < ěmǝ</i> u I jd. m. i s. r. zamjeničke deklinacije	<i>ten</i> , <i>veliken</i> , <i>našen</i> , <i>velen</i> , <i>jenen</i> , <i>malen</i> , <i>finen</i> , <i>svien</i> , <i>ten</i> , <i>svaken</i> , <i>nenen</i>	<i>ten/tien</i> , <i>ken</i>	<i>s ten</i> / <i>tin</i>

¹¹⁷ Terminologija i kategorije preuzete od S. Vranić (2005).

¹¹⁸ Zabilježen samo jedan ostvaraj *ě > i* u uzrečici *Joh je meni*.

¹¹⁹ Prema S. Vranić (2005: 163).

¹²⁰ Prema S. Vranić (2005: 163).

<i>emə</i> < <i>ěmъ</i> u D mn. svih triju rodova sa zamjениčkom deklinacijom	<i>drugen, svien, njin, našen, kojen</i>	<i>svima</i>	<i>svima</i>
<i>ehə</i> < <i>ěhъ</i> u GL mn. svih triju rodova riječi sa zamjениčkom deklinacijom	<i>teh, mićeh, sveh, muškeh, sveh, drugeh, strahoviteh, strašneh, uneh, normalneh, dibjeh, Sironičeveh, jeneh, mladeh, sakeh</i>	<i>teh, jeneh, drugeh, takoveh, uneh, našeh, Totineh, bojeh, uneh, našeh</i>	<i>ovih, tih, vanjskih, svakih, svojeh, nikakoveh, izvanastavneh, sveh, starejeh</i> <i>po nekin</i>
<i>emi</i> < <i>ěmi</i> u I mn. svih triju rodova riječi sa zamjениčkom deklinacijom	<i>z mićemi, svemi/svema, starejemi, drugemi, temi</i>	<i>temi, starejemi</i>	<i>muškema</i>
<i>eji</i> < <i>ěi</i> u tvorbi komparativa (i superlativa)	<i>kašneje, tepleje, stareji</i> <i>slobodneji, raneje, najkašneje, šegaveje</i>	<i>najbitnije, stareji, kašneje, raneje</i>	<i>stareji, brižneji</i>

Tablica 9. Potvrde gramatičkih morfema s jatom u sastavu

U kategoriji DL jd. imenica ž. r., ličnih zamjenica i povratne zamjenice u starijoj skupini isključivo je gramatički morfem *-e*. Gramatički morfem *-i* zabilježen je samo u D jd. lične zamjenice, u okamenjenoj sintagmi kojom se izražava zabrinutost, čuđenje, šok i nevjerica, a glasi *joh (je) meni*. U srednjoj govornoj skupini u spomenutim je kategorijama pretežito ovjeren gramatički morfem *-e*, no zabilježeno je i nekoliko primjera morfema *-i* u L jd. imenica ž. r. (*Nas je bilo čuda u školi.*)¹²¹ Svi zabilježeni primjeri gramatičkog morfema *-i* (ukupno tri) zabilježeni su u istoga govornika. Mlađa govorna skupina u kategoriji DL jd. imenica ž. r., ličnih zamjenica i povratne zamjenice, u većini, ostvaruje

¹²¹ Sve zabilježene ikavske ostvaraje gramatičkog morfema (ukupno tri) ovjerio je isti govornik: dva puta u ostvaraju L jd. imenice *škola* i jednom u primjeru ostvaraja imenice *taraca*. S obzirom na to da je samo potonja imenica ovjerena isključivo s ikavskim morfemom jata, ekavski je ostvaraj u ovog govornika u konkretnoj kategoriji još uvijek većinski.

gramatički morfem *-i*. Tek je u jednom primjeru u D jd. im. ž. r. ovjeren gramatički morfem *-e* (...*se je hodilo h maše*). Podrijetlo gramatičkog morfema *-i* moguće je tumačiti kao utjecaj standardnog jezika (preko sredstava društvene komunikacije te obrazovnog sustava) i okolnih ikavskih govora.¹²²

U kategoriji *e < ě* u L jd. imenica m. i s. r. ne ovjerava se gramatički morfem *e* podrijetlom od *jata*, već je u govoru Trviža zamijenjen s *u* iz *u-osnova*.¹²³

U kategoriji L mn. imenica m. i s. r. umjesto gramatičkog morfema *-eh* (*< ěhъ*) u govoru Trviža opstaje nastavak *-i*. Za isti nastavak S. Vranić (2005: 57) piše da je *vjerojatno posljedica težnje k sinkretizmu s morfemom I mn. tih imenica*. U ovoj je kategoriji u primjeru imenice *tlo* zadržan gramatički morfem *-eh* (*< ěhъ*). Iako primjer imenice ne nalazimo u ovjerama prikupljenim za ovaj rad, isti u govoru starije i srednje govorne skupine sporadično opstaje te glasi *tlieh/tleh*.¹²⁴ U govoru se mlađe govorne skupine, unatoč tomu što je u ovjerama zabilježen tek jedan primjer, zamjećuju i oblici sa sinkretiziranim nastavkom *-ima*, odnosno nastavkom koji u govor Trviža ulazi pod utjecajem hrvatskoga standardnog jezika.¹²⁵

L jd. zamjenica, pridjeva i brojeva m. i s. r. te DL jd. zamjenica, pridjeva, i brojeva ž. r. prema nekadašnjoj imeničkoj deklinaciji u govoru Trviža nemaju jednak gramatički morfem. U L jd. zamjenica, pridjeva i brojeva. m. i s. r. u govoru Trviža ovjerava se nastavak *-en* (*< -em < -emъ*)¹²⁶ s rezultatom pojave poznate kao adrijatizam.

Srednja govorna skupina uz nastavak *-en* ovjerava i (standardnojezični) sinkretizirani nastavak *-emu*. Mlađa govorna skupina, uz već spomenuti sinkretizirani nastavak *-emu*, u L jd. zamjenica, pridjeva i brojeva m. i s. r.

¹²² O ikavskim govorima u okolici Trviža više u: S. Vranić(2001: 67).

¹²³ Usp I. Lukežić (2015: 50 i 115).

¹²⁴ Jednak primjer donosi i J. Kalsbeek za govor Žminja (vidi u: Kalsbeek (2008: 168)).

¹²⁵ O sličnim pojavama više u: M. Bašić (2015: 9-10).

¹²⁶ S. Vranić (2005: 50) i I. Lukežić (2015: 225).

ostvaruje i nastavak *-in* (< *omb*) s uobičajenim adrijatizmom.¹²⁷ Isti je nastavak u govoru Trviža zasigurno nastao pod utjecajem okolnih ikavskih govora.

Glede DL jd. zamjenica, pridjeva i brojeva ž. r. prema nekadašnjoj imeničkoj deklinaciji, u govoru se starije i srednje skupine ovjerava gramatički morfem *-e* (< *-ě*). U srednjoj se tek sporadično, dok je u mlađoj već riječ o redovitijoj uporabi, pojavljuje (sinkretizirani) gramatički morfem *-oj* (< *-oi*).¹²⁸

U kategorija I jd. u m. i s. r. zamjeničke deklinacije u starijoj i srednjoj te sporadično u mlađoj govornoj skupini ovjeren je gramatički morfem *-en* (< *ěmb*).

U D se množine svih triju rodova sa zamjeničkom deklinacijom u starijoj potpuno, u mlađoj tek djelomično, ovjerava nastavak *-en*.

Srednja i mlađa govorna skupina uz već spomenuti nastavak *-en*, u D mn. ovjeravaju (i) standardnojezični nastavak *-ima*.

Gramatički je morfem u GL mn. svih triju rodova riječi sa zamjeničkom deklinacijom u starijoj i srednjoj govornoj skupini ovjeren kao *-eh*¹²⁹ (< *ehə* < *ěhv*). U mlađoj je govornoj skupini u G mn., uz gramatički morfem *-eh*, potvrđen i *-ih* (< *ehə* < *ěhv*).¹³⁰

U kategoriji se L mn. sporadično pojavljuje, pod utjecajem standardnog jezika, sinkretizirani gramatički morfem *-im*, odnosno s provedenim adrijatizmom kao *-in*.¹³¹

U I mn. svih triju rodova riječi sa zamjeničkom deklinacijom u starijoj i srednjoj govornoj skupini ovjerava se gramatički morfem *-emi* (< *emi* < *ěmi*). Također, u starijoj je govornoj skupini uz gramatički morfem *-emi*, zabilježena i inačica istoga gramatičkog morfema sa standardnojezičnim (štokavskim) naveskom *-a* umjesto *-i* u primjeru *svemi/svema*. Unatoč tomu što se u ogledima govora mlađe govorne skupine nisu pojavili primjeri ovjere gramatičkog

¹²⁷ S. Vranić (2005: 50) i I. Lukežić (2015: 225).

¹²⁸ S. Vranić (2005: 50) i I. Lukežić (2015: 225).

¹²⁹ Vidi u: Lukežić (2015: 225).

¹³⁰ Vidi u: Lukežić (2015: 225).

¹³¹ *-im/-em/-em/-jem* (< *emə* < *ěmb*); vidi u: Lukežić (2015: 225).

morfema *-imi*, *-ima*, potvrđujem kao izvorni govornik da u govoru te skupine navedeni morfemi supstoje i alterniraju u kategoriji I mn. svih triju rodova sa zamjениčkom deklinacijom.

Komparativ pridjeva koji se tvori prema *eji < ěi*¹³² opstaje u sve tri govorne skupine. U srednjoj je govornoj skupini zabilježen i primjer u kojem je jat reflektiran kao *i* u primjeru *bitniji*, vjerojatno cjelovito preuzet iz hrvatskoga standardnog jezika. Ostale zamijećene mijene u tvorbi komparativa odnose se na drugi tvorbeni tip komparativa.¹³³

4.1.5. Zatvaranje *o* pred akcentom

Prijelaz *o* u *u* pred akcentom alteritetno je obilježje poznato većini čakavskih govora.¹³⁴ U govoru Trviža taj se prijelaz ne provodi jednakim intenzitetom u sve tri govorne skupine.

	starija govorna skupina	srednja govorna skupina	mlađa govorna skupina
<i>o > u</i>	<i>utac, ugnjišće, una, uni, unuo, undeka, uženit, utrok, ubuč, ureh</i>	<i>uženit, una/ona, oni/uni, utrok, utac, ugnjišće</i>	<i>utac</i> ¹³⁵ , <i>uženit, ureh, uni/oni, ona</i>

Tablica 10. Zatvaranje *o* pred akcentom

Zamijećene se mijene odnose na primjere zamjenica. U govoru srednje i mlađe govorne skupine supstoje i standardnojezični oblici, u govoru potonje se gotovo redovito (*i*) rabe.¹³⁶

¹³² U m. r. -ejī, u s.r. -ejē, u ž.r. -ejā; prema Lukežić (2015: 245).

¹³³ Više o tome u *Mijene u komparaciji pridjeva*.

¹³⁴ S. Vranić (2002: 65) i J. Lisac (2009: 99)

¹³⁵ Leksem *utac* u govoru starije i srednje govorne skupine opstaje uz leksem *ćaća*, dok u govoru mlađe govorne skupine opstaje te se češće rabi leksem *tata*.

¹³⁶ Tek je u dva primjera u jedne govornice mlađe govorne skupine zabilježeno: *Uni su to imali u sebi. Forši uni stareji su.*

4.1.6. Status finalnih zvučnih konsonanata, promjena v u f na dočetu sloga, promjena finalnog g u h i slabljenje napetosti šumnika

Obezvučenje ili zamjena zvučnih konsonanata njihovim bezvučnim parnjacima vrlo je čest fenomen u čakavskim govorima. Uz spomenutu promjenu zabilježena je i promjena $v > f$ te $g > h$ iako oni nisu parnjaci po zvučnosti, a v nije zvučan suglasnik (Vranić 2005: 277). Prema podjeli S. Vranić Trviž spada u govore „u kojih se krajnji suglasnici obezvučuju dosljedno i potpuno te su im svojstvene i promjene $v > f$ i $g > h$ “ (Vranić 2005: 279).

Glede slabljenja napetosti šumnika u čakavskom narječju valja spomenuti autore Milana Moguša i Ivu Lukežić, koji nalaze različite uzroke te promjene.¹³⁷ Iako oboje pri slabljenju napetosti šumnika navode nekoliko stupnjeva slabljenja, M. Moguš tvrdi da je riječ o slabljenju šumnika u konsonantskim skupovima, a I. Lukežić da je riječ o slabljenju šumnika koji zatvara slog.

¹³⁷ Vidi M. Moguš (1977: 85-89) i I. Lukežić (1998: 39-40) i (2012: 103-111).

kategorija	starija govorna skupina	srednja govorna skupina	mlađa govorna skupina
obezvučenje	<i>kat</i> (< kad) <i>pot</i> (< pod) <i>kriš</i> (< križ) <i>Trviš</i> (< Trviž) <i>ruoš</i> (< rož) <i>mlat</i> (< mlad) <i>pogrep</i> (< pogreb) <i>daš</i> (< daž) <i>laš</i> (< laž)	<i>pret</i> (< pred) <i>nikat</i> (< nikad) <i>nazat</i> (< nazad) <i>razret</i> (< razred) <i>ot</i> (< od) <i>kat</i> (< kad) <i>sat</i> (< sad) <i>Blaš</i> (< Blaž)	<i>sat</i> (< sad) <i>kat</i> (< kad) <i>pret</i> (< pred) <i>nikat</i> (< nikad) <i>Trviš</i> (< Trviž) <i>got</i> (< god) <i>rat</i> (< rad)
v > f	<i>žif</i> , <i>Županof</i> , <i>Brtonof</i> , <i>Mrakof</i> , <i>njigof</i> , <i>Lizerofcu</i> , <i>Kovačef</i> , <i>Gustaf</i> , <i>lažnjifci</i> , <i>kraf</i>	<i>Sironičef</i> , <i>Vejakof</i> , <i>kraf</i>	<i>slafka</i> , <i>Rijafca</i>
g > h	<i>Buoh</i> , <i>snieh</i> , <i>vrah</i> , <i>Brieh</i> , <i>boh</i>	<i>Boh</i> , <i>sneh</i> , <i>boh</i>	<i>Boh</i> , <i>sneh</i> , <i>boh</i>
č > š	<i>rešmo</i> (< rečimo)	<i>niš</i> (< nič)	<i>niš</i> (< nič)
ć > j	<i>poj</i> (< poć)	<i>poj</i> (< poć)	
c > s	<i>osta</i> (< octa)		
k > h	<i>trahtori</i> (< traktori) <i>dohtor</i> (< doktor) <i>šahjiv</i> (< škakljiv)	<i>hmeti</i> (< kmeti)	<i>trahtoron</i> (< traktorom)
otpadanje šumnika	<i>šies</i> (< šest) <i>jeno</i> (< jedno) <i>jedanajs</i> (< jedanaest) <i>čas</i> (< čast) <i>ka</i> (< kat < kad) <i>koris</i> (< korist) <i>pričes</i> (< pričest) <i>jes</i> (< jest) <i>pus</i> (< pust) <i>prisutnos</i> (< prisutnost) <i>postanari</i> (< podstanari) <i>povijes</i> (< povijest)	<i>jena</i> (< jedna) <i>guš</i> (< gušt) <i>žalos</i> (< žalost) <i>šies</i> (< šest)	<i>jena</i> (< jedna) <i>dvanajs</i> (< dvanaest) <i>trinajs</i> (< trinaest) <i>žalosan</i> (< žalosan)

Tablica 11. Status finalnih zvučnih konsonanata, promjena *v* u *f* na dočetu sloga, promjena finalnog *g* u *h* i slabljenje šumnika

U tablici su prikazani primjeri dobiveni u istraživanju za potrebe ovoga rada u sve tri govorne skupine. Prikazani primjeri obezvučenja provode se u sve tri govorne skupine. Zamjena sonanta *v* šumnikom *f*¹³⁸ po broju ovjera češća je u starijoj i srednjoj govornoj skupini u odnosu na mlađu govornu skupinu.¹³⁹

Zamjena krajnjeg okluziva *g* frikativom *h*¹⁴⁰ zabilježena je u sve tri govorne skupine.

Slabljenje šumnika u govoru Trviža potvrđeno je u nekoliko stupnjeva. Zamjena *č* > *š*, *c* > *s*, *ć* > *j* slabljenje je napetosti na dočetu zatvorenog sloga eliminacijom slivenika, najnapetijih među šumnicima (Lukežić 2018: 170) i provodi u sve tri govorne skupine. Za ovoga je istraživanja jedino zabilježena mijena zamjenice *nič* koja se slabljenjem napetosti šumnika ostvaruje kao *niš* u srednjoj i mlađoj govornoj skupini. Promjena zatvornika *k* tjesnačnikom *h* opstaje u sve tri govorne skupine. Zamjena *k* > *h* u prijedlogu **kɔ*¹⁴¹ (*h maše, h nan, h tebe*) provodi se dosljedno samo u starijoj govornoj skupini, a u srednjoj i mlađoj sporadično.¹⁴² Slabljenje napetosti zatvorenoga sloga redukcijom zubnih zatvornika¹⁴³ također opstaje u sve tri govorne skupine.

¹³⁸ „Sonant /v/ i šumnik /f/ podudarnih su distinktivnih obilježja prema mjestu tvorbe: usneni su i zubni, ali dok je /f/ načinom tvorbe tjesnačan, tj. frikativ, /v/ je poluotvoran, odnosno zvonak. Prema artikulacijskome kriteriju /f/ je bezvučan, a /v/ kao sonant neutralan, odnosno može biti i zvučan, poluzvučan ili bezvučan, ovisno o fonološkome okružju. Izgubi li /v/ sasvim zvučnost zbog jednačenja po zvučnosti sa susjednim bezvučnim fonemom, distinktivnim obilježjima postaje blizak fonemu /f/.“ Vranić (2005: 277).

¹³⁹ Primjeri koji su u tablici navedeni kao ostvaraji mlađe govorne skupine ovjerila je ista govornica.

¹⁴⁰ „Obezvučenje prema navodima u dijelu literature obuhvaća i zamjenu dočetnog okluziva /g/ (ili zvučnoga velarnog [y] s kojim može alternirati) frikativom /h/ (<[y]) jer su im neka distinktivna obilježja podudarna.“ (Vranić 2005: 277)

¹⁴¹ Jednako navodi i J. Kalsbeek (2008: 167).

¹⁴² U srednjoj se i mlađoj govornoj skupini na mjestu gdje starija govorna skupina ostvaruje prijedlog *h* (< *k* < *kɔ*) *h nan, h maše, h tebe* bilježi prijedlog *poli* ili *na: gren na mašu, gren poli tebe, dojadi poli nas*.

¹⁴³ Više o tome u Lukežić (2018: 177-179).

4.1.7. Razvoj protojezičnih i starojezičnih prijedloga *vy*, *izb* i *sb*¹⁴⁴

Razvoj protojezičnih i starojezičnih prijedloga u govoru je Trviža rezultirao jedinstvenim prijedlogom *z* (Vranić 2005: 275). Ostvaraj je dosljedan samo u starijoj govornoj skupini.

U srednjoj se i mlađoj govornoj skupini bilježi prijedlog *iz* (*Je doša doma iz Reke. Uni iz Australije*).

Zbog položajne se uvjetovanosti, u sve tri govorne skupine, *z* obezvučuje u *s*, a potonji prijedlog, kada prethodi leksemu koji započinje fonemom /*n*/ asimilira se u *š*: *š njima*, *š njin*, *s nas*, *zvadit*, *zvuč*, *stuć*

4.1.8. Depalatalizacija i delateralizacija

Depalatalizacija u čakavskim govorima zahvaća *lj* i *nj*. Konsonant *lj* depalatalizira se u *l*, dok se *nj* depalatalizira u *n*, a *lj* i delateralizira u *j*.¹⁴⁵ S. Vranić čakavske ekavske govore dijeli s obzirom na rezultat mijena koje zahvaćaju *lj*. Govor Trviža spada u govore u kojima se *lj* depalatalizira u *l* i delateralizira u *j* (Vranić 2005: 251). Gotovo redovito depalatalizira se i delateralizira u sve tri govorne skupine, ali je u mlađoj govornoj skupini sporadično i neizmijenjen. Drugi konsonant u govoru Trviža nije zahvaćen

¹⁴⁴ Polazišni oblik *vъ* > *və* u ulozu samostalne riječi i kao prefiks ostvaruje se na više načina. S obzirom na oblike i ostvaraje S. Vranić (2005: 258) Trviž smješta u govore pri kojih se u inicijalnom položaju reducira, ali su mogući i nereducirani ostvaraji. U ogleđima govora za potrebe ovoga rada nisu zamjećene veće mijene među govornim skupinama, osim kod početnog *v* u primjerima tipa Vlado i Vlaho koji se javljaju samo u mađh govornika.

•*v/* se (ne)reducira ispred šumnika i sonanta: *vъs* > *vəs* > *vs* > *sv*; *svas*, *svakamor*, *svi*, ali (i) *si*, *sakamor*/ *vъz* > *vəz* > *vz* > *z*; *zet*/ *vъč* > *vəč* > *vč* > *č*; *čera*/ *vъt* > *vət* > *vt* > *t*; *torak*

•*və* (< *vъ*, *vь*) se vokalizira: *vъd* > *vəd* > *vd* > *ud*: *udovica*/ *vъb* > *vəb* > *vb* > *u b*: *ubit*/ *vъm* > *vəm* > *vm* > *um*: *umriet*/ *vъ* > *və* > *v* > *u*: *u grad*, *u selo*, *u crikvo*

Redukcija početnog *v* i *v* u suglasničkim skupinama sa sonatom *r* ili slogotvornim *ř*: početno *v*: *lasi*, *Laho*, *Ladol*/
v u suglasničkim skupinama: *četrtro*, *trdo*.

¹⁴⁵ Više u M. Moguš (1977: 90-91).

depalatalizacijom ni u jedne skupine, izuzev u D mn. zamjenice *on* čiji depalatalizirani oblik *nin* sporadično ovjeravaju govornici svih triju skupina.¹⁴⁶

kategorija	starija govorna skupina	srednja govorna skupina	mlađa govorna skupina
depalatalizacija <i>lj > l</i>	<i>pretelice</i> <i>Milenko</i>	<i>učiteli</i> <i>želeti</i> <i>Želko</i>	<i>preteli</i> <i>učiteli</i>
delateralizacija <i>lj > j</i>	<i>zemjo, popeja</i> <i>boje,</i> <i>blagoslivjat,</i> <i>krajestvo, kraje</i> <i>judi, vesejen</i> <i>jubjenju, vaja,</i> <i>snimjeno,</i> <i>zakašjat, dibjeh,</i> <i>vajaš, šjutavi,</i> <i>kapje, pjočkice,</i> <i>skupjali, šahjiv,</i> <i>nedeja</i>	<i>razmišja, judi,</i> <i>voje, domišjan,</i> <i>bojeh, uje,</i> <i>prijatejstvo,</i> <i>nedeje</i>	<i>domišjan(domišljan)</i> <i>jude, nedeja,</i> <i>napravjeno,</i> <i>iživljavali,</i> <i>zaključila,</i> <i>ravnateljica</i>

Tablica 12. Depalatalizacija i delateralizacija

¹⁴⁶ *Hot nin reć. Tr nin je bilo lepo.* U ovjerama govora za potrebe ovoga rada nije zabilježen leksem *janje*, u čijem se obliku u množini u govoru Trviža provodi depalatalizacija fonema *ń*, te oblik glasi *janci*.

4.2. Mijene u govoru Trviža na morfološkoj razini

4.2.1. Mijene u nekim množinskim oblicima u deklinaciji imenica

Deklinacijske kategorije padeža koje u gramatičkom morfemu sadrže refleks jata, opisane su u poglavlju *Potvrde gramatičkih morfema s jatom u sastavu* ovoga rada. Kategorije u kojima mijene nisu zamijećene, nisu analizirane.

kategorija	starija govorna skupina	srednja govorna skupina	mlađa govorna skupina
DLI mn. imenica m. r. i s. r.	<i>volon, tovaron, mladićen puoti, susedon, seli;</i> <i>z voli, po puoti, po dvori;</i> <i>s tovari, susedi</i>	<i>tovaron, mladićen, puti;</i> <i>po puoti, po dvori;</i> <i>s tovari, z voli/volima, učiteli, susedi</i>	<i>mladićima, konjima, seli;</i> <i>po dvori, po puti /putima;</i> <i>z volima, profesorima, susedima</i>
G mn. im. ž. r.	<i>dasak, ruok, školah, jabuk, kraf, kokoš, criekvah</i>	<i>dasak, rukah, jabukah, kokošah, kraf/kravah</i>	<i>daskah, rukah, crekvah</i>
D mn. im. ž. r.	<i>kravan, kokošan, sestran, tetan, žienskan</i>	<i>sestran, kokošan, kravan</i>	<i>kokošan /kokošama, kravan/kravama, ženskama</i>
L mn. im. ž. r.	<i>dasak, ruokah, ruok, školah, jabukah, kravah, kokošah, criekvah, lozah</i>	<i>dasak, rukah, jabukah, kokošah, kravah</i>	<i>daskama, dasak, kokošah, kravah</i>
I mn. im. ž. r.	<i>daskami, criekvami, kokošami, kravami, divojčinami</i>	<i>kokošami, balotami, cavatami</i>	<i>kravami/kravama, daskama, kokošama</i>

Tablica 13 Mijene u nekim množinskim oblicima u deklinaciji imenica

U kategoriji DLI mn. imenica m. i s. r. u starijoj i srednjoj govornoj skupini ovjereni su različiti nastavci (Vranić 2005: 312).

U govoru starije govorne skupine u D mn. ovjereni su (nepalatalni) *-on* (< *-omb*) i (palatalni) *-en* (*-emb*), a sporadično, prema LI mn., ujednačeni nastavak *-i*. Jednako vrijedi i za srednju govornu skupinu.

U govoru mlađe govorne skupine za kategoriju D mn. nije zabilježeno mnogo primjera. U nekolicini zabilježenih prevladava, uz utvrđeni gramatički morfem *-i*, i sinkretizirani nastavak *-ima*.¹⁴⁷

U kategoriji LI mn. imenica m. i s. r. u starijoj i srednjoj govornoj skupini prevladava ujednačeni gramatički morfem *-i*.¹⁴⁸ U govoru se srednje govorne skupine rjeđe, a u govoru mlađe redovitije, pojavljuje, uz utvrđeni gramatički morfem *-i*, i sinkretizirani nastavak *-ima*.¹⁴⁹

U G mn. imenica ž. r. opstaju usporedno dva nastavka. Izvorni nastavak *-ø* ($\langle \text{ə} < \text{ɔ} < \text{ɔ} \rangle$)¹⁵⁰ te iz L mn. kasnije preuzeti nastavak *-ah*.¹⁵¹

U D mn. imenica ž. r. uz nastavak *-am* (*-amɔ*)¹⁵² koji opstaje u sve tri govorne skupine, u mlađoj govornoj skupini supostoji i sinkretizirani (standardnojezični) nastavak *-ama*.

U kategoriji L mn. imenica ž. r. prevladava nastavak *-ah* ($\langle -ahɔ \rangle$).¹⁵³ Spomenuti nastavak opstaje u sve tri govorne skupine.¹⁵⁴ U mlađoj se govornoj skupini, uz nastavak *-ah* bilježi i sinkretizirani nastavak *-ama*.

U I se mn. imenica ž. r. uz neizmijenjeni izvorni nastavak *-ami*, koji opstaje u sve tri govorne skupine, u mlađoj govornoj skupini još bilježi i sinkretizirani nastavak *-ama*.

¹⁴⁷ O sličnim pojavama vidi u: Bašić (2015: 8-9).

¹⁴⁸ Jednako navodi i S. Vranić (2005: 312).

¹⁴⁹ O sličnim pojavama vidi u: Bašić (2015: 9-10).

¹⁵⁰ Prema Lukežić (2015: 55).

¹⁵¹ „Nastavak *-ah* ($\langle ahə < ahɔ \rangle$) preuzet iz L. mn a-osnova i ja-osnova (po analogiji jednakosti G i L koja je obilježavala nestalu dvojину)“ Lukežić (2015: 56).

¹⁵² Usp. Lukežić (2015: 55).

¹⁵³ Usp. Lukežić (2016: 143).

¹⁵⁴ Ciljanim ispitivanjem jedan je govornik starije govorne skupine ovjerio *-ø* nastavak u L mn. im. ž. r. što je rezultat prije spomenutog preuzimanja nastavka L mn. u G mn. im. ž. r., pa se vjerojatno analogijom dogodilo i obratno: nastavak G mn. *-ø* našao se u kategoriji L mn. im. ž. r. (*Hodili so po ruok.*). Jednako je zabilježeno, samo u jednom primjeru, i u mlađoj govornoj skupini (*Uni su šli po dasak.*).

4.2.2. Mijene u nekim oblicima u deklinaciji zamjenica

Većina je mijena u deklinaciji zamjenica i riječi sa zamjenskom deklinacijom opisana u poglavlju *Potvrde gramatičkih morfema s jatom u sastavu*. Mijena koja je zamijećena, a nije opisana u spomenutom poglavlju odnosi se na deklinaciju zamjenica trećeg lica *on, ona, ono*.

U kategoriji GA mn.¹⁵⁵ uz naglašeni oblik *njih* i nenaglašeni *hi*¹⁵⁶ koji opstaju u sve tri govorne skupine, u srednjoj se i mlađoj govornoj skupini pojavljuje nenaglašeni oblik *gi*.¹⁵⁷ Zamijećeni je oblik u množinskim oblicima vjerojatno nastao prema uzoru na nenaglašeni oblik u GA jd. m. r. *njega/ga*.

U I mn. zamjenice trećeg lica *on, ona, ono* u starijoj govornoj skupini prevladava oblik (*š*) *njimi*, dok se u srednjoj i mlađoj skupini bilježi obli (*š*) *njima*. Gramatički morfem *-imi*¹⁵⁸ u starije govorne skupine izvornog je podrijetla iz tzv. *meke varijante*,¹⁵⁹ dok je gramatički morfem *-ima* u govoru srednje i mlađe govorne skupine preuzet standardnojezični morfem.

Osobna zamjenica *ja* u I jd. u govoru Trviža ima oblik (*s*) *namin*.¹⁶⁰ Starija i srednja govorna skupina ostvaruju taj oblik, dok se u govoru mlađe govorne skupine, uz spomenuti lik, javlja i (*s*) *namon*.¹⁶¹ Potonji je oblik u govoru mlađe govorne skupine vjerojatno formiran po uzoru na standardni oblik osobne zamjenice u I jd. (*sa*) *mnom*.

¹⁵⁵ Vidi u Lukežić (2015: 229).

¹⁵⁶ Metateza *hi < ih*.

¹⁵⁷ *Ni gi bilo. Vidin da gi je bilo čuda*.

¹⁵⁸ Vidi u Lukežić (2015: 229-230) i J. Hamm (1974: 134-135).

¹⁵⁹ Zamjenice *onъ, ona, ono* u stsl. su se sklanjale po tzv. tvrdoj osnovi, ali ne u kosim padežima. Zamjenice *on, ona ono* u kosim su padežima imali oblike anaforičke zamjenice *i (Hamm 1974: 134-135).

¹⁶⁰ Metatizirana inačica osnove *man > nam* potvrđena je u sjevernočakavskim govorima. Vidi u Lukežić (2015: 211).

¹⁶¹ *S namon je šla doma*.

4.2.3. Mijene u komparaciji pridjeva

U istraživanjima provedenim za potrebe ovoga rada zamijećene su mijene u tvorbi komparativa nekih pridjeva. I. Lukežić navodi dva tipa nastavaka po kojima se u čakavskim govorima tvori komparativni oblik pridjeva.¹⁶² Nastavak koji u sebi sadrži ostvaraj jata te mijene koje se odnose na nj obrađene su u poglavlju *Potvrde gramatičkih morfema s jatom u sastavu*.

U primjeru komparacije pridjeva *lijep* u govoru Trviža zabilježeno je nekoliko oblika.

	starija govorna skupina	srednja govorna skupina	mlađa govorna skupina
<i>liep</i> (komparativ, superlativ)	<i>lepji, najlepji</i> <i>lepči, najlepči</i>	<i>lepji, najlepji</i> <i>lepči, najlepči</i>	<i>lepči/lepši</i> <i>najlepči/najlepši</i>

Tablica 14. Mijene u komparaciji pridjeva

Komparacija pridjeva s nastavcima koji u sebi ne sadrže ostvaraj jata, provodi se u sve tri govorne skupine.

U mlađoj se govornoj skupini pojavljuje nastavak *-ši*.¹⁶³ Budući da je za „čakavske govore karakterističan razvitak po kojemu suglasnik *-š-* nije opstao ni u jednoj od mlađih inačica nastavaka komparativa“ (Lukežić 2015: 245) isti je u govoru mlađe govorne skupine vjerojatno preuzet po uzoru na standardni jezik, odnosno po uzoru na komparativ pridjeva *lijep* koji u hrvatskom standardnom jeziku glasi *ljepši*.

¹⁶² I. Lukežić (2015: 245) razlikuje: tip a) (stsl. m.r. *-ii*, sr.r. *-e*, ž.r. *-bši*): ČAK. m. r. *-ī*, *-jī*, sr. r. *-ē*, *-jē*, ž. r. *-ā*, *-jā* u svih pridjeva s tom komparacijom; tip b) (stsl. m. r. *-ēi*, sr. r. *-ēje*, ž. r. *-ēiši*): ČAK. m. r. *-ejī/-ijī/-jejī*, sr. r. *-ejē/-ijē/-jejē*, ž.r.*-ejā/-ijā/-jejā* u svih pridjeva s tom komparacijom.

¹⁶³ Iako u nastavak *-ši* u hrvatskom standardnom jeziku imaju samo tri pridjeva (*lijep*, *lak*, *mek*), u govoru Trviža u mlađe govorne skupine taj se nastavak pojavljuje u primjeru pridjeva *lep* i *mek* (*lepši*, *mekši*). Uz spomenute komparative supostoje i komparativi *lepči* i *mekji*. Pridjev *lak* u komparativu (još uvijek) glasi *lagji*.

4.2.4. Dvije zanimljivosti minimalne uporabe

Dvije zanimljivosti koje su zatečene u istraživanjima provedenim za ovaj rad jesu: postojanje izvedenih nesvršenih glagola koji tvore poseban habitualni podvid (Kalsbeek 2008: 172) te posebna tvorbena zanimljivost prilog + *jame* / *jate* / *janj* / *janas* / *javas* / *janje*.¹⁶⁴

Prva zanimljivost u čakavskim je govorima već opisana i poznata. Janneke Kalsbeek je u govoru Žminja zabilježila „postojanje izvedenih nesvršenih glagola koji tvore poseban habitualni podvid“ te isto izdvojila kao osobito zanimljivo strukturalno obilježje žminjskog govora.¹⁶⁵ Spomenuta je zanimljivost u govoru Trviža zabilježena samo u starijoj govornoj skupini:

Smo kantievali svako večer., Smo spievali na dvori.

Druga se zanimljivost odnosi na tvorbenu posebnost govora Trviža.¹⁶⁶ Tvorbena inačica *jame* / *jate* / *janj* / *janas* / *javas* / *janje* također je zabilježena samo u govoru starije govorne skupine, no poznata je srednjoj i mlađoj govornoj skupini. Tvorbena inačica uvijek dolazi u konstrukciji prijedlog *poli* (kod, do) + *jame* / *jate* / *janj* / *janas* / *javas* / *janje*:

Sedi poli jame. (Sjedni do mene.)

¹⁶⁴ *jame* < osobna zamjenica u N jd. (ja) + nenaglašeni oblik u G (me) / *jate* < osobna zamjenica u N jd. (ja) + nenaglašeni oblik u G (te) / *janj* < osobna zamjenica u N jd. (ja) + nenaglašeni oblik u G (nj) / *janas* < osobna zamjenica u N jd. (ja) + nenaglašeni oblik u G (nas) / *javas* < osobna zamjenica u N jd. (ja) + nenaglašeni oblik u G (vas) / *janje* osobna zamjenica u N jd. (ja) + (samo za tvorbu ovog oblika) G (nje).

¹⁶⁵ „Ti se glagoli tvore od nesvršenih glagola plodnim sufiksom -eva, npr. spievat (<spat), čuvievat (<čuvat). Upotrebljavaju se u infinitivu, prezentu i perfektu; ne mogu se upotrijebiti u aktualnom prezentu: uvijek se radi o običaju, ili o ponavljanju radnje koju označuje polazni glagol.“ Kalsbeek (2008: 172).

¹⁶⁶ U literaturi nisam pronašao slične zabilješke koje bi išle u prilog postojanju ili opisu slične tvorbene konstrukcije.

Ću ses poli jate. (Sjest ću do tebe.)

Sve smo dodekle poli janj. (Sve smo dotrćale kod njega.)

So bili poli janas. (Bili su kod nas.)

Divojćine so poli javas. (Djevojke su kod vas.)

Sedi poli janje. (Sjedni do njih.)

U tvorbenoj inaćici oblik *ja* ima ulogu govorne osobe, bez obzira radi li se o jednini ili množini. Oblik osobne zamjenice u N jd. *ja* ima svojevrsnu ulogu „jaćanja“ objekta.¹⁶⁷

¹⁶⁷ U navedenim rećenicama rijeći *jame / jate / janj / janas / javas / janje* imaju slućbu objekta.

5. ZAKLJUČAK

Predmet su ovog istraživanja bile jezične mijene u govoru Trviža na fonološkoj i morfološkoj razini. Proučavane su na temelju ogleda govora izvornih govornika govora Trviža, koji su bili podijeljeni u tri skupine s obzirom na životnu dob. Zabilježene su mijene različita intenziteta. Neke su tek sporadične, no nekolicina je gotovo konstantna, odnosno proces je promjene zapravo već završen.

Najveće promjene na fonološkoj razini uočene su u realizaciji obaju diftonga, ostvaraju stražnjeg nazala *ɔ* i refleksu jata u gramatičkim morfemima, dok konsonantski sustav pokazuje jaču stabilnost. Od morfoloških promjena znatnije su promjene u množinskim oblicima deklinacije imenica te promjene koje su naznačene kao zanimljivosti (glede tvorbe i uporabe).

Realizacija obaju diftonga stabilna je samo u starijoj govornoj skupini. Srednja govorna skupina ostvaruje diftonge tek sporadično, dok ih mlađa uopće ne ostvaruje. Pitanje je vremena kad će fenomen ostvaraja diftonga potpuno iščeznuti iz govora. Hoće li se i koliko vokalski sustav promijeniti utrućem diftonga, valjat će dalje istražiti.

Ostvaraj stražnjeg nazala u govoru je Trviža trojak samo u starijoj i djelomično u srednjoj govornoj skupini. Ostvaraj stražnjeg nazala svodi se u mlađoj govornoj skupini na *u* i *a*, dok ostvaraj nazala kao *o* nestaje u svim, kod drugih dviju skupina, zabilježenim kategorijama.

Za fenomene diftongacije i ostvaraje stražnjeg nazala kao *o* možemo gotovo sa sigurnošću reći da će tijekom kraćega razdoblja postati samo obilježja koja će govornicima biti poznata, no zasigurno ih neće osjećati kao svojstvene vlastitomu govoru.

Deklinacijski sustav se odrazom jata u gramatičkom morfemu poprilično mijenja te se gubi važan identifikator pripadnosti govora. Očekivan utjecaj Trvižu okolnih ikavskih govora te utjecaj standarda u govoru mlađe generacije ostavljaju popriličan trag. Valjat će dalje istražiti dinamiku mijena na većem broju

govornika mlađe govorne skupine te, budu li uočene još veće promjene, vidjeti hoće li ekavski ostvaraj jata u gramatičkom morfemu opstati. Ovim je istraživanjem potvrđeno da je odraz jata u gramatičkom morfemu, uz znatna odstupanja, i dalje temeljno ekavski.

Mijene u nekim množinskim deklinacijskim oblicima (ponovo) potvrđuju, ali u manjoj mjeri, utjecaj standardnog jezika. Ne možemo govoriti o potpunom prevladavanju „stranih“ (u kontekstu govora Trviža) nastavaka, budući da gotovo u svim istraženim kategorijama supostoje sa „starim“ nastavcima.

Obilježja koja je S. Vranić (2005) istražila, evidentirala i opisala u govoru Trviža u cijelosti se odnose na stariju govornu skupinu i velikim dijelom na srednju govornu skupinu (kao obavjesnike za govor Trviža navodi Slavu Mrak, rođ. 1928., i Ćirila Sironića, rođ. 1909. godine, a najstarija je sugovornica koja je ispitana za potrebe ovoga diplomskoga rada Zora Batovac rođena 1932. godine), dok za mlađu govornu skupinu istražena, evidentirana i opisana obilježja vrijede, ali uz stanovita odstupanja. Iako je bilo očekivano da će u nekolicine odabranih, naročito mlađih, ispitanika govora Trviža takve značajke biti očuvane, zatečeno je stanje pokazalo suprotno.

Uočene jezične mijene u govoru Trviža pokazuju da će u daljnjem razdoblju trebati razmisliti kako sustavnije poraditi na očuvanju svojstvenosti toga govora.

6. LITERATURA

1. Anić, Vladimir (2003): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb.
2. Bašić, Martina (2015): *Inovacije i ujednačavanja u nekim množinskim oblicima u crikveničkom govoru*, Hrvatski dijalektološki zbornik, br. 19, 1-23.
3. Bratulić, Josip (2009): *Trviž u Istarskom razvodu*, u: Trviž od Istarskog razvoda do nove hrvatske škole (ur. Željko Mrak), Osnovna škola „Vladimir Nazor“ Pazin, Područna škola Trviž/Hrvatsko katoličko mladenačko društvo „Seljačka Sloga“ Trviž 1911., Trviž, 21-31.
4. Dukovski, Darko (2012): *Ozrcaljena povijest Europe*, Leykam international, Zagreb.
5. Hamm, Josip (1974): *Staroslavenska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
6. *Istarska enciklopedija* (2005): ur. Bertoša, Miroslav, Matijašić, Robert, Leksikografski zavod Miroslava Krležje, Zagreb.
7. Kalsbeek, Janeke (2008): *O žminjskom govoru*, u: Libri žminjski – Libar 1 (ur. S. Krajcar), Katedra čakavskog sabora, Žminj, 165-175.
8. Lisac, Josip (2009): *Hrvatska dijalektologija 2 - Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
9. Lukežić, Iva (1998): *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica.
10. Lukežić, Iva (2012): *Zajednička povijest hrvatskih narječja – 1. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada/Filozofski fakultet u Rijeci/Katedra čakavskog sabora Grobnišćine, Rijeka.
11. Lukežić, Iva (2015): *Zajednička povijest hrvatskih narječja – 2. Morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada/Filozofski fakultet u Rijeci/Katedra čakavskog sabora Grobnišćine, Zagreb.
12. Lukežić, Iva (2018): *Promjena šumnika na dočetu zatvorenog sloga u čakavskome narječju*, u: Od fonologije do leksikologije, Zbornik u čast Mariji Turk (ur. Diana Stolac), Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 161-184.

13. Lukežić, Iva (2016): *Imenička sklonidba u sjevernočakavskim dijalektima u 20. st.*, u: Hrvatski dijalektološki zbornik, br. 20, 129-149.
14. Maček, Mieczysław (2002): *Slavenski govori u Istri*, HFD, Rijeka.
15. Moguš, Milan (1977): *Čakavsko narječje – Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb.
16. Ribarić, Josip (2002): *O istarskim dijalektima*, Josip Turčinović d. o. o., Pazin.
17. Trask, Robert Lawrence (2005): *Temeljni lingvistički pojmovi*, Školska knjiga, Zagreb.
18. Vranić, Silvana (2005): *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka.
19. Vranić, Silvana (2001): *O nekim ikavskim čakavskim govorima uz zapadnu granicu ekavskoga čakavskoga dijalekta*, u: *Riječ – časopis za filologiju*, god. 7. sv. 2, 58-69.
20. Vranić, Silvana (2002): *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu – 1. Fonologija*, Ogranak Matice hrvatske u Novalji, Rijeka.
21. Zubčić, Sanja (2006): *Akcenatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (sinkronijski i dijakronijski aspekt)*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka.
22. Zubčić, Sanja (2017): *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka.
23. Zubčić, Sanja i Šupljika, Darja (2016): *Jezične mijene u grobničkom govoru*, u Hrvatski dijalektološki zbornik (HDZ), br. 20, 249-267.

Internetski izvori

1. <http://www.os-vnazora-pazin.skole.hr/ps/trviz/oskoli>.

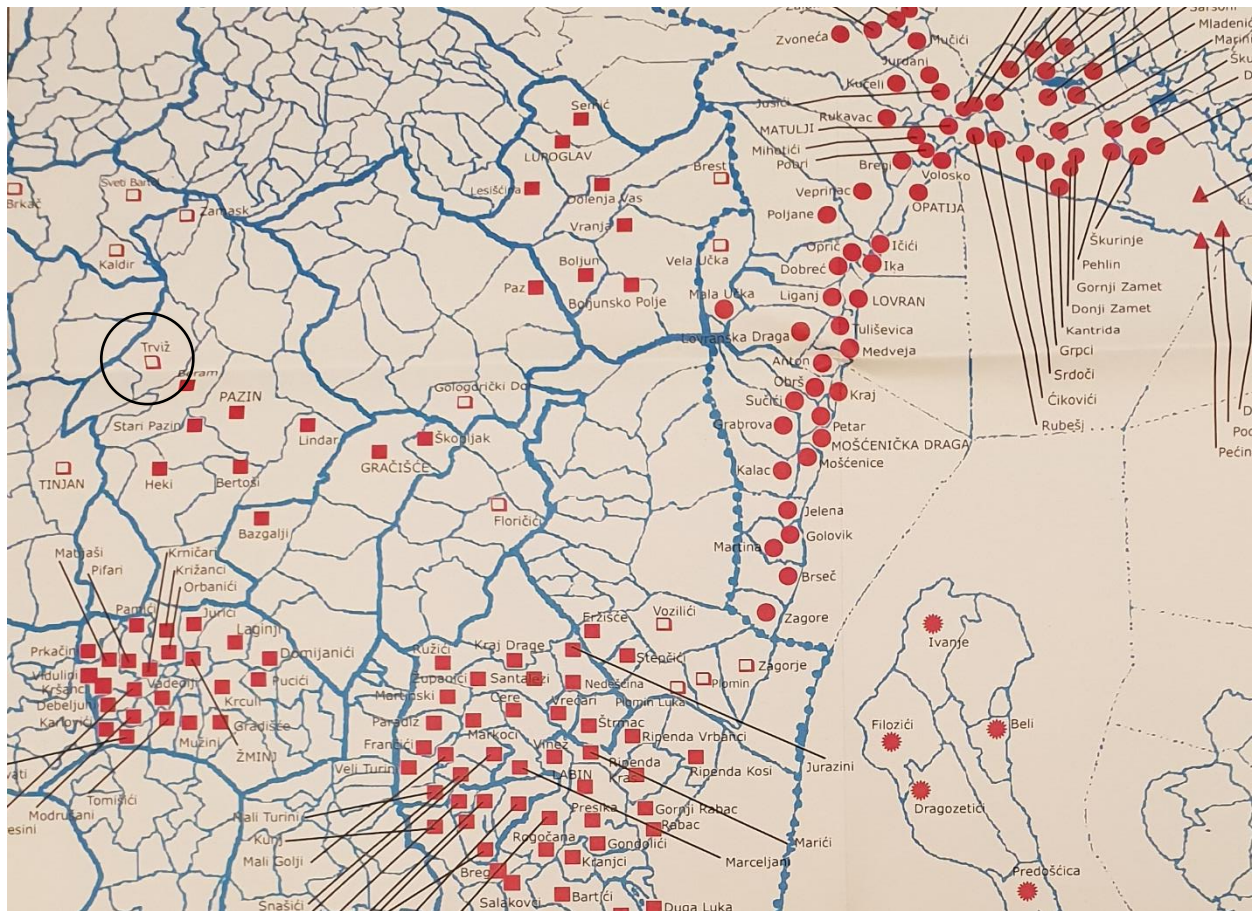
7. POPIS TABLICA

Tablica 1. Ostvaraj diftonga prednjeg niza u starije govorne skupine.....	15
Tablica 2. Ostvaraj diftonga prednjeg niza u srednje govorne skupine.....	16
Tablica 3. Ostvaraj diftonga prednjeg niza u mlađe govorne skupine.....	17
Tablica 4. Ostvaraj diftonga stražnjeg niza u starije govorne skupine	19
Tablica 5. Ostvaraj stražnjeg nazala u starije govorne skupine	21
Tablica 6. Ostvaraj stražnjeg nazala u srednje govorne skupine	22
Tablica 7. Ostvaraj stražnjeg nazala u mlađe govorne skupine	23
Tablica 8. Potvrde tvorbenih morfema s jatom u sastavu	37
Tablica 9. Potvrde gramatičkih morfema s jatom u sastavu	41
Tablica 10. Zatvaranje o pred akcentom	44
Tablica 11. Status finalnih zvučnih konsonanata, promjena v u f na dočetu sloga, promjena finalnog g u h i slabljenje šumnika.....	46
Tablica 12. Depalatalizacija i delateralizacija.....	49
Tablica 13. Mijene u nekim množinskim oblicima u deklinaciji imenica.....	50
Tablica 14. Mijene u komparaciji pridjeva	53

8. POLOŽAJNA KARTA TRVIŽA

9. GOVOR TRVIŽA UNUTAR SREDIŠNJEGA ISTARSKOGA PODDIJALEKTA NA KARTI ČAKAVSKOGA EKAVSKOGA DIJALEKTA I NJEGOVIH PODDIJALEKATA¹⁶⁸

¹⁶⁸ Karata je preuzeta iz S. Vranić: *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Rijeka, 2005.

10. PRILOZI

SUGOVORNICA: MARIJA SIRONIĆ rođ. MRAK (1942.)

Kād ste tî sestrá répo prále i kät van je bî brät u vòdo pa, ča nî jedan pût. A jê, jê. Kāde ste tō prále? A tû smo prále dōle, u Sironiceve fōše, u jardīnu. Da, smo dōle prále, mî smo nābrle za svīnje zelēnje i smo šlè tāmō prät i smo prále i tō smo òprle, a mōj brät je glēda uvēga nūtre u vòdo i najedanpût je škočī nūtre. A jā san, nīsan znāla bŕžje čā ću. San šlā jedān kōlčīć skät, a srīca da je uōn mā brhanīć. Ja sān mu s kolčīćen ga potiēgla do krāja i dīgla san ga vān z vòde. I sāda kāko ću, će me utāc, će me māt, ćeme stūć, kad sān tō ga puštīla. Ja sān ga šlā liēpo sūšīt na sūnce, a sestrā me je šlā povēdat dōma. I kät je dōša utāc me je štābelo ušība. Kāko ti je tō brät pā u vòdo? A jê. Koliko liēt si uni pût imāla? Šiēs. A sestrā? A sestrā mājje. Sestrā je māla lèto i pōl, pēt, pēt i něšto, brät nānka dvā. Si imāla īsto šiēs liēt kad si z nōnićen hodīla u Bēran? A sān sān. Dōbro, šiēs liēt sān imāla, svā srīčna da ćemo pōc u Bēran na nōge, da će bīt pročešīuon, da će pōc u Bēran. Tō svī, tō smo se skūpjāli i tō ti mi grēmo svī vēseli, pūno dīc je hodīlo. I kād smo duōšli jēdan zāvoj, se zovē Kīčer, se je vīdilo Bēran. A iz Biērma so prätīli kad ćemo mī, glēdali kad ćemo mī duōc do tēga zāvoja. I kād smo duōšli, jedān z Biērma, tāko jedān zvonār je bî jēno mālo šahjīv i ovēga je pōče vīkät „ Hōte zvonīt bŕzo, bŕzo šēniteci grējo s Trvīža“. E bēn, smo duōšli tāmō i ōnda smo šlī prōti tē, Mājka Buōježa na Škrīlīnah. A tāmō je bīlo, tuō se je kantālo, ma svī vēseli, svī, pūno dīc, svēga. I kät je svē finīlo, māša i svē tō čā je triēbalo bīt tāmō, mī smo liēpo se svī otpūtīli na nōge. Smo bīli lāčni i smo šlī liēpo pomarēndat svī u jēno bōškico od borīci. I tō svī sedīmo, pūno tlō nas je bīlo. Čā smo māli sōbon? Svī jāja! Jāja kūhana, fēto krūha i tō svī vēseli smo bīli. A īza tēga, pomālo smo dōšli dōma, na nōge sīguro, pŕke drūgega vōzila ni bīlo. A skōdli so dohājāli? S Trvīža, Staŕega Pāzina, s Tinjāna, z Novāki... nāš kōmun nājvēc.

Jāko mlāda. Od jednājs liēt san šlā na kuōr, na organjīšće, a prätīla san tuō od piēt liēt. Z mōjon tēton san bīla vāj. Na vjēžbah, kantāla, tāko da kād san jā

duôšla na organjišće jâ san svè znâla, svè san znâla kantât. Kî vas je uni pût vâdi kantât? A Štégel, uôn vâjk mi je govôri, kât san stlâla poli uôrgan, kât je uôn mâ vjêžbe „Mâ glêjte je tuô je nâša mâla pjêvačica“ da i tâko pomâlo. A tô vôjo, jâ san mâla ciêlega møjega živôta, dôkle sât kât mi je mùš ùmra, oni pût vec nîsan véc šlà göre na organjišće, mâ sada je ânka i mlâdeh.

A čûda, po tridêset, dvâjsti piêt. Svêh skûpa je bîlo fôrši prêko stô..... A jê. Unâ nan je pričala, pripoviêdala nan je na prímer povijês, elî hřvaski, elî bîlo čâ, a i pôtle, nas je pîtâla. Kî je slûša i kî je zapamêti je rêka, a kî nî, nî. Je duôšla pòli jenêga tû, sûsêda, i uvêga dôšla poli jânj i reklâ da sât nêka se dîyne i nêka uôn rêče čâ je zapâmeti. Uôn se je dîga, nîšta , nî stiê. Unâ se je jâdîla da mòra bôje se vâdit i tâko, da tô tâko mu ne vejâ. I sât je rêka „Sât si me štofâla“ je rêka, tèko svò je prekîna. Sât je ustâla učitelica p̄res tèke. Jâko, jâko mi je drâgo, svè učitelice so me mâle ràda, svè. Tâko da so mâli poviêrenja ùme, nè da san prepîsâla eli čâ. Jâ san si pîsâla, âli vâjk u škuôle. Duôšla san mâlo p̄rvo u škuôlo pa san si napîsala ìli kât je bî ôdmor san glêdala unuô. Nikât slòbodna. Dòma nisi imâla lâzno pîsât? A nè, nîsan.

A vâjk smo hodîle na dontrîno skûpa, tâ mlâja sestrâ je bila lèto i puôl mlâja od mène i unâ vâjk snâmin. I sât pîta plovân mène i pa njuô. I govôri, je rêka, ma sêstra, je vîdit da znâ i onò. I je šâ dòma z mâmon govòrit je rêka, da ôn bî i tô mlâjo preçiêsti. Ma nè nè, unâ je pre mâla i tuô, govôri mòja mâma, pâk je nîman nânka čâ ubûc, kunpêno san za tô starêjo. I govôri plovân „Mâ dâjte dâjte, cemo nikâko cemo, ce van bît liêpo kat vân se búdo obè dviê priêcestile“. A i tâko, nêšto smo nabâvili smo se obè dviê priêcestîle nabòt.

Jenâ mâla, mlâda, tâko je bila i kât smo na dèlu sedèla unâ mi takò poviêda i mi govôri: „Znâte, jâ, mène je do γûta bîlo dôma têga siêna i sân odlučila nîkat drûgo jâ se ne užènin kadè je siêna. I je dôša jêdan mladîc da je je pitâ, šûma nû i govôri: Imâš krâve? Dâ. Imâš siêna? Dâ. Drûgo ti nè râbi duôc! Pôtle si je nâšla drûgega i so šlî i je dôša dôma poli njîh. I govôri njêni utâc, je rêka: „Drâgi môj jâ ne znân čâ ste vî govòrili, alî unâ je vâjk govòrila da unâ niêce pòc kadè so

kràve i siêno“. Jê, jê rëka, unà je tò mène zàjno rëkla, ku ìmaš, ne ràbi da døjdeš. Je rëkla jêr san se têga do γûta najêla, siêna i krâf.

SUGOVORNICA: ZORA BATOVAČ rođ. BRAJKOVIĆ (1932.)

I: Tàko, ča se nàjràje domìslite od kàt ste bìli mlâdi, kàt ste gonìli u pàšo, kat vàs je bìla cêla kumpanîja i tàko.

Z: Vàjk smo vràćali skùpa na Briêgu...Mìlivoj, Dàrinka i jâ, i vàjk smo se čekali za pòc svì nàbot, i pòle svì nabòt dòma, ali vàjk smo gòre na vrh Briêga, je bi jedàn, unò gòre i vàjk smo igràli smo z gròticami, znâš kàko se je pŕvo, nìsi si imâ tuò, si si liêpo nâša, si ìšća gròtice liêpe i si hì, pòle smo hi hìtali. Sat kì je hìti nàjbližje bulîna, tò je kàko kàt burèle.

I: Se domìslite kakò so se zvàle tò ča ste igràli?

Z:Pjòčkice.

I: Pjòčkice dà. Ahà znân to je bì nõno povèda da su unì takò vàjk igràli.

Z:A dà vàjk smo snjìmi pjočkàli, smo si hi spràvjali gòre, vàjk smo si hi pùštìli gòre, prkè so nan ràbìle i drùgi dån.

I: Kàko vån je..... kàt ste se ujùtro ustàli dìca so bilà pùno već ubligàna nego ča sò danàs, ste imàli čúda dèla?

Z: Zàjno, so nas i dvìgli s pòsteje i hòdi u pàšo. Šù, šù dáj. Vìdiš da so svì zàjali u pàšo, sàmo tì. Čã ceš nàjzàd dòma! Čã? I kù si zàja kašnèje čã pà so ti govòrili, ò a čã gòniš sàt tàko, u večer ku gòniš dòma ranèje, čã ìmaš stràh da ti pàuka pojìjo. Vàjk so nan rëkli tì starèji. I vàjk smo mòrali, nu do šiês, sèdan, sèdan ùr i puòl, osàn, smo dòšli tèk, pensàli za dòma pòc s kràvami.

I: Z nõnon san bì cãkula, unà mi je povèdala, tàko, kàko je pòčela kantàt. Ot kàt ste vî pòčeli, tàko, kantàt u crièkve?

Z: A, jà san, máló osàn, dèvet, tàko òko dèset liêt, kat je bì Štégel tû. Ôn nas je dìcio, mícò, pòbra. I òn je mà harmòniju, undè kadè ìma sàt plovàn ima kùhinjo.

I: U fàrožu?

Z: Dã. I... A Danïlo jür se je vãdi svïrît. Õkolo têga harmônija, nãs je svò to dìčico pòbra, òkolo i undè nãs je vãdi kantât.

I: I tâko ste pòčeli?

Z: A dã. I nìkat drùgo nè ... nas je nãvadi nãjprvo pjësno „Kròs Číže vòda tèče“.

I: Mã dã?

Z: I tô smo kantãli. Pòle smo se zvjàžbali, kãko dìčica. I ,jèno fèšto, je rêka lièpo da ée bît, nèka dôjdo na plãc, goriênji plãc je bìlo, i svò tô nas dìčico nas je pòbra i kòlo. Lièpo svì smo kòlo i smo kantãli.

I: Tô ste, znãci uni pût je bìlo vèselo.

Z: Dã.

I: Kolìko vas je bìlo, díc tâko iz Trvîža? Vas je bìlo čùda?

Z: A jiè jiè, sãt se ne mòren svè domìslit. Bìla Lîna Bãhorova, Kristîna, nãša Marija Venãncijova, Čèda Župãnova, Rãfa, Nîta Pièncva, bìlo nas je.

I: Tô samo vãša generãcija?

Z: Fòrši jòš ti mãci, àli tê smo, nãs je svè. I ònda od uno pût, zãjno nas je ziè gòre na organjìšće.

I: A dã. Kojì blãgda Van je tâko, nòna je pov dala da ste za Tèlovo, se u Trvîžu jãko, da ste se prontèvali, da ste kîtili mèsto, da ste kapèlice pomògli dèlat...?

Z: A, dã, dã. V jk si kapèlice, četìri kapèlice so bìle. Jè, jè lièpo, tô je bìlo svè... Àli, stvãrno, nan je bìlo lèpce nèg je i sãt. Sãt je sè zapùšćeno, ne zapùšćeno, sãt drùgo nî. Sãt so svì svãki za sèbe. Nîmaš drùgo unèga skùpa, a mì smo bìli vãjk skùpa.

I: Tãko u lèti nòna vãjk i nòno je povèda dã ste se na plãcu skùpjãli, da je bi pùn plãc.

Z: Pùn plãc, vãjk svì kantãli. I znãn, Št gel, is Trvîža, jer so bìli mùški tû s Katûna, i skùp. Lièpo je šã, svì zbòr, kãko u Katûn i pòle tû u Katûnu se je jòpet kantãlo i pòle mì jòpet smo šlì u Trvîž i unì so bìli tû dòma. Lièpo je bìlo. Mène, jãko nan je bìlo lièpo.

I: U škòlu kãd ste pòčeli, vî ste pòčeli u talijãnsko škòlu, čã ne?

Z: Dã.

I: Kàko van je uni pût bìlo? Dòma nìste govòrili talijânski? U škòlo ste dôšli?

Z: Znâš čà, pòli nas so bìle učitelice talijânske, vâjk so stàle pa jâ san dòsta znàla talijânski.

I: Dòma ste se navàdili?

Z: Dà. Prkè vâjk smo š njîma govòrili. Jer môja mât ni znàla nìč talijânski govòrit. Unà je bìla Sloviênka, unì se nìso tàmo vädili talijânski. I unà me je nàke ziêla, kao za intêrpida, kât je bìlo čà za pôc na òpcino. Na òpcine so svì govòrili talijânski i unà me je ziêla, jâ san je povièdàla čà unà govòri.

11. SAŽETAK

U radu su analizirane jezične mijene u govoru Trviža, govoru središnjega istarskog poddijalekta čakavskoga ekavskog dijalekta. Proučavane su na temelju ogleda govora izvornih govornika govora Trviža, koji su bili podijeljeni u tri skupine s obzirom na životnu dob. Analizirane su promjene na fonološkoj i morfološkoj razini. Radi preciznosti, za jezične činjenice fonološke i morfološke razine naznačeno je koje se među njima smatraju alijetetnim, odnosno alteritetnim značajkama.

Ključne riječi: čakavsko narječje, ekavski dijalekt, govor Trviža, jezične mijene, fonologija, morfologija

12. SUMMARY

The aim of this thesis was to analyze language changes in the Trviž idiom, i.e. the idiom appertaining to the Chakavian Ekavian dialect that is in fact a central Istrian subdialect. This was done through the examination of the speech of the native speakers of the Trviž idiom who were divided into three groups based on their age. The aforementioned changes were analyzed on the phonological and morphological level. In order to ensure preciseness, a clear distinction was drawn between linguistic features (both phonological and morphological) that were considered to be an alterity (Croatian alteritet) and the ones regarded as “pure otherness” (Croatian alijetet).

Key words: Chakavian dialect, Chakavian Ekavian dialect, idiom of Trviž, language changes, phonology, morphology